

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Nemanželské děti v Hlinsku v 19. století

Bakalářská práce

2020

Andrea Votrubová

Prohlášení

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Poličce 15. srpna 2020

Andrea Votrubová

Anotace

Tato práce se zabývá nemanželskými dětmi a svobodnými matkami v Hlinsku v 19. století. Hlinsko dnes spadá pod okres Chrudim v Pardubickém kraji.

Bakalářská práce vznikla metodou anonymní excerpce dat natality v Hlinsku v daném období. V případě narození nemanželského dítěte byla použita metoda jmenné excerpce dat a byly dohledávány jejich další životní mezníky.

Získané údaje byly komparovány s vybranými lokalitami Polička, farností Zdechovice, Horní Jelení a s celozemskými údaji.

Klíčová slova

Hlinsko, historická demografie, porodnost, svobodná matka, nemanželské dítě, 19. století

Annotation

This thesis deals with illegitimate children and single mothers in Hlinsko in the 19th century. Hlinsko is the part of the district of Chrudim in the Pardubice region.

The bachelor thesis is based on the method of anonymous natality data detection in Hlinsko in the given period. In case of an illegitimate child the methods of nominal data detection and tracking down of other life milestones were used.

The obtained data were compared with the data from Polička region, from the parishes of Zdechovice, Horní Jelení and with the national data.

Key words

Hlinsko, historical demography, natality, single mother, illegitimate child, 19th century

Poděkování

Především bych ráda poděkovala své vedoucí práce, Mgr. Šárce Nekvapil Jiráskové Ph.D., za její cenné rady, vstřícnost, trpělivost a ochotu při konzultacích a vypracování samotné bakalářské práce. Dále bych chtěla poděkovat rodině a přátelům za jejich podporu při studiu.

OBSAH

ÚVOD	1
1 KRITIKA PRAMENŮ A LITERATURY	3
1.1 KRITIKA PRAMENŮ	3
1.2 KRITIKA LITERATURY.....	4
2 VÝVOJ MATRIK	6
3 DĚJINY MĚSTA	9
4 PŘÍCHOD ČLOVĚKA NA SVĚT	13
4.1 KONTRACEPCE, ABORTY	14
4.2 PRŮBĚH TĚHOTENSTVÍ.....	16
5 PORODNÍ BÁBY	18
5.1 PORODNÍ BÁBY NEKATOLICKÉHO VYZNÁNÍ	20
6 KŘEST	22
7 ŠESTINEDĚLÍ	24
8 PORODNOST V HLINSKU	25
9 POČET NAROZENÝCH DĚTÍ V HLINSKU	26
9.1 HRUBÁ MÍRA PORODNOSTI	29
9.2 SEZÓNŇNÍ ROZLOŽENÍ PORODŮ	32
10 NEMANŽELSKÉ DĚTI	36
10.1 NEMANŽELSKÉ DĚTI NAPŘÍČ STOLETÍMI	37
10.2 NEMANŽELSKÉ DĚTI V HLINSKU	39
11 MATKY NEMANŽELSKÝCH DĚTÍ	45
11.1 RODINNÝ STAV MATKY	45
11.2 PŮVOD MATEK.....	46
11.3 SOCIÁLNÍ PŮVOD MATEK.....	46
12 LEGITIMIZACE	52
12.1 POČET ZAZNAMENANÝCH LEGITIMIZACÍ.....	53
13 OTCOVÉ NEMANŽELSKÝCH DĚTÍ	54
13.1 SOCIÁLNÍ PŮVOD OTCŮ NEMANŽELSKÝCH DĚTÍ	54
14 OSUDY MATEK A NEMANŽELSKÝCH POTOMKŮ	59
15 ZÁVĚR	61
16 SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ, LITERATURY A INTERNETOVÝCH ZDROJŮ	63
16.1 PRAMENY.....	63
16.2 LITERATURA	64
16.3 INTERNETOVÉ ZDROJE	68
17 SEZNAM TABULEK A GRAFŮ	69

17.1	SEZNAM TABULEK	69
17.2	SEZNAM GRAFŮ	69
18	PŘÍLOHY	70
18.1	SEZNAM PŘÍLOH	70
19	RESUMÉ.....	76

ÚVOD

Tématem této bakalářské práce je výzkum nemanželských dětí v Hlinsku v 19. století. Mimomanželským potomkům je v historické demografii věnováno poměrně málo pozornosti, proto se nabízí široké spektrum bádání.

Ke zpracování této problematiky na základě historické demografie je potřeba brát ohled na dochované prameny, v tomto případě tedy matriky. Lokalita a časový rozsah byl zvolen z důvodu vyhovující dostupnosti matričních záznamů. Konkrétně v této práci bude zkoumáno rozmezí let 1801–1906. Dalším důvodem k volbě tohoto období je fakt, že demografickým vývojem různých lokalit v 19. století se věnuje mnoho autorů, a proto byl bohatý výběr publikací na porovnání výzkumu. V 19. století byly matriky též většinou dokonale zaznamenány a přehledně uspořádány v tabulkách.

Pro studium demografického vývoje porodnosti byly využity církevní matriky, ze kterých byla studována data, která byla čerpána z matriky narozených. V práci bylo využito osm knih farního úřadu narozených a dále sbory, kam mohlo obyvatelstvo Hlinska odcházet, tedy sbory – Raná, Krouna, Krucemburk a Svratouch.¹ Údaje z matrik byly získávány na základě anonymní excerptce dat z matrik narozených.

Počátek práce se věnuje rozboru a kritice pramenů a literatury, která byla v práci využita. V další části se objeví vývoj a seznámení s matrikami. Jelikož se práce zaměřuje na lokalitu Hlinsko, nesmí chybět ani stručné dějiny města.

Další kapitola bude zaměřena na porodnost a změny, ke kterým v 19. století docházelo, a s tím související pojmy jako je kontrola plodnosti, průběh těhotenství, dále šestinedělí a křest. V této části budou přiblíženy zvyky a tradice, které se pojí se zrozením nového života v 19. století.

Druhá polovina práce se zabývá samotným výzkumem, který je blíže představen v kapitole *Porodnost v Hlinsku*.

Cílem této práce bylo evidovat počet nemanželských dětí v dané lokalitě. Dále zjistit z jaké sociální vrstvy pochází matky mimomanželských potomků, jak velká byla pravděpodobnost případné legitimizace, a pokud skutečně proběhla, bude zjišťováno, z jaké sociální vrstvy pocházeli jejich otcové. Zjištěné údaje, jak o všech narozených, tak o nemanželských potomcích budou porovnávány s celozemskými údaji i s lokálními sondami,

¹ Viz Soupis pramenů a literatury.

kteře jsou svým časovým zařazením a lokalitou vhodné pro srovnávání. V poslední kapitole práce bude nahlédnuto do života a osudů svobodných matek a nemanželských potomků.

1 KRITIKA PRAMENŮ A LITERATURY

Pro vypracování tohoto tématu bylo použito mnoho pramenů a literatury, bez kterých by tato práce nemohla vzniknout. V následujících podkapitolách budou shrnuty zdroje, které jsou podstatné pro vznik této bakalářské práce.

1.1 Kritika pramenů

Veškeré údaje, které posloužily pro výzkum nemanželských potomků, byly čerpány z matrik narozených. Tyto matriky se nacházejí ve Státním oblastním archivu v Zámrsku ve Sbírce matrik Východočeského kraje. Na jejich portálu jsou matriky evidovány dle příslušnosti obce k farnímu úřadu. Zde jsou zdigitalizované a volně přístupné matriky pro veřejnost. Abecedně jsou seřazeny římsko-katolické farní úřady, stejné značení je i u sborů evangelických, československých a i v případě civilních matrik.

Pro studované období této práce byly matriky rozděleny na samostatné knihy – narozených, oddaných a zemřelých. Pro výzkum porodnosti a evidenci nemanželských dětí byly využity pouze matriky narozených. V poslední části práce, která vykresluje jednotlivé osudy svobodných matek a jejich potomků, byly využity matriky oddaných a zemřelých.

Z matrik narozených byl evidován rok a měsíc narození, náboženské vyznání a pohlaví dítěte. Pokud šlo o dítě nemanželské, byly evidovány veškeré údaje o něm dostupné (jméno dítěte, jméno jeho matky, rodinný stav a sociální původ matky, zda matka pocházela z manželského/nemanželského svazku, v případě legitimizace bylo zapisováno jméno a sociální původ otce).

Co se týče jazyku matrik, které byly zkoumány, vyskytuje se nejčastěji čeština. Na počátku století můžeme naleznout zápisy i v latinském jazyce. Většina duchovních dodržovala předpisy a vedla matriky v tabulkách a rubrikách, avšak objevilo se i období, kdy byly zápisy vedeny v souvislém textu, tudíž bylo obtížnější dohledávání informací. Rukopisy se v průběhu let měnily, tím jak se střídali duchovní, a proto byly některé zápisy hůř čitelné.

Díky nepozornosti faráře nebyly evidovány některé údaje, například pohlaví dítěte, to se však dalo zjistit dle jména novorozence.

Za celou dobu studování se nevyskytly větší problémy, které by bránily dokončení výzkumu. Studované matriky byly vedeny poměrně pečlivě. Velmi detailně a čitelně byly popisovány od 90. let 19. století.

1.2 Kritika literatury

Velmi přínosnou knihou, která sloužila předkládané bakalářské práci, pro pochopení principů a pravidel historické demografie, se staly *Základy historické demografie* od autora Eduarda Maura. Tato publikace sloužila jako příručka a zorientování se v problematice studia historické demografie. Zároveň z ní byly čerpány principy a zásady, které je nutné dodržovat při zpracování dat ze studia matrik.² Dále se nesmí opomenout mnoho dalších studií od výše zmiňovaného autora, ze kterých bylo zjišťováno tempo a zvláštnosti vývoje matrik.³

Další publikace, která byla nápomocná k zorientování se v oblasti historické demografie, byly *Dějiny obyvatelstva českých zemí* od Ludmily Fialové, i na této práci se podílel Eduard Maur. Tato kniha pomáhá pochopit antropologický, sociologický a především demografický vývoj zemí na našem území.⁴ Využito bylo též mnoho článků z časopisu *Historické demografie*.

Podstatná část práce byla porovnávána s bakalářskými či s diplomovými pracemi, které se zabývají historickou demografií. Zde bylo čerpáno především z prací, které se daly komparovat s výsledky, které byly zjištěné výzkumem. Nejvíce této práci posloužily publikace od Elišky Chadimové⁵, Šárky Nekvapil Jiráskové⁶ a Anny Pechové⁷.

K nastínění zvyků a životního koloběhu lidí, kteří žili v 19. století, posloužilo mnoho publikací, například kniha od Mileny Lenderové a Boženy Kopiczkové *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, kde je přehledně popsáno, jak se měnil pohled na ženu v průběhu historických období, především bylo čerpáno z kapitol, které se týkají svobodných matek.⁸ Od autorky Mileny Lenderové jsou využity i některé její další publikace. Ke zkoumanému časovému období spadá její kniha *Dějiny každodennosti „dlouhého“ 19. století*, kde je vykreslen typický život a významné události, které se v té době vepsaly do života lidí.⁹

² MAUR, Eduard. *Základy historické demografie*. 2. Vydání. Praha, 1983.

³ MAUR, Eduard. O počátcích a vývoji církevních matrik se zvláštním zřetelem k českým poměrům. In *Historická demografie* 3, 1969, s. 4-19.

⁴ FIALOVÁ, Ludmila. *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. Praha, 1996. ISBN 80-204-0283-7.

⁵ CHADIMOVÁ, E. *Populační vývoj města Poličky v letech 1800-1909*. Diplomová práce (ved. prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.). Univerzita Pardubice, 2015.

⁶ JIRÁSKOVÁ, Šárka. *Demografický vývoj farnosti Zdechovice v letech 1790 – 1899*. Diplomová práce (ved. prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.). Univerzita Pardubice, 2010.

⁷ PECHOVÁ, Anna. *Demografický vývoj farnosti Horní Jelení v 19. století*. Bakalářská práce (ved. Mgr. Šárka Nekvapil Jirásková). Univerzita Pardubice, 2016.

⁸ LENDEROVÁ, Milena, et. al. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Vyd.1. Praha: NLN, Lidové noviny, 2009. Česká historie. ISBN 978-80-7106-988-1.

⁹ LENDEROVÁ, Milena. *Dějiny každodennosti "dlouhého" 19. století*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2005. ISBN 80-7194-756-3.

Nesmíme opomenout další dílo autorského kolektivu a to *Ženy s kufříkem a nadějí: porodní báby a asistentky v českých zemích od poloviny 19. století do poloviny 20. století*.¹⁰

Tématem tradic, těhotenství a šestinedělí se věnuje autorka Alexandra Navrátilová ve své knize *Narození a smrt v české lidové kultuře*.¹¹

Další důležitou publikací, vzhledem k zaměření této práce na nemanželské děti, se stala kniha *Krutá vrchnost, ubozí poddaní?: proměny venkovské rodiny a společnosti v 18. a první polovině 19. století na příkladu západočeského panství Štáhlavy* od Alice Velkové.¹² Zároveň byla práci přínosem studie od této autorky *Nemanželské děti ve venkovské společnosti na přelomu 18. a 19. století*.¹³ Dále bylo čerpáno z článku od Alice Velkové- *Unmarried mothers in pre-industrial Bohemian rural society - example of the Štáhlavy domain 1741-1830*, který vyšel v roce 2016 v *Historické demografii*.¹⁴ Inspirací též byla kniha od Michaela Mitterauera- *Ledige Mutter. Zur Geschichte illegitimer Geburten in Europa*.¹⁵

Nezbytný rozhled o mimomanželských potomcích v 19. století byl též zjišťován z článku od Elišky Chadimové, která se zaměřuje na lokalitu Polička v 2. pol. 19. století.¹⁶

Potřebné informace o historii města Hlinska byly získávány z inventáře *Archiv města Hlinsko* s časovým rozsahem 1443-1945, který zpracovala Mgr. Renata Růžičková a je uložen ve Státním okresním archivu Chrudim.¹⁷

¹⁰ LENDEROVÁ, Milena a kol. *Ženy s kufříkem a nadějí: porodní báby a asistentky v českých zemích od poloviny 19. do poloviny 20. století*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2019. ISBN 978-80-246-4475-2.

¹¹ NAVRÁTILOVÁ, Alexandra. *Narození a smrt v české lidové kultuře*. Praha, 2004. ISBN 80-7021-3973.

¹² VELKOVÁ, Alice. *Krutá vrchnost, ubozí poddaní?: proměny venkovské rodiny a společnosti v 18. a první polovině 19. století na příkladu západočeského panství Štáhlavy*. Praha: Historický ústav, 2009. ISBN 978-80-7286-151-4.

¹³ VELKOVÁ, Alice. Nemanželské děti ve venkovské společnosti na přelomu 18. a 19. století. In JIRÁNEK, Tomáš (ed.) – KUBEŠ, Jiří (ed.). *Sborník vědeckých prací Univerzity Pardubice. Dítě a dětství napříč staletími: 2. Pardubické bienále. 4.-5. dubna 2002*. Pardubice, 2002. ISBN 80-7194-515-3. ISSN 1213-3485.

¹⁴ VELKOVÁ Alice. Unmarried mothers in pre-industrial Bohemian rural society - example of the Štáhlavy domain 1741-1830. In *Historická demografie* 40, 2016, č. 2, s. 179-199.

¹⁵ MITTERAUER, Michael. *Ledige Mutter. Zur Geschichte illegitimer Geburten in Europa*, München, 1983.

¹⁶ CHADIMOVÁ Eliška. Nemanželské děti v Poličce ve druhé polovině 19. století. In *Historická demografie* 40, 2016, č. 2. ISSN 0323-0937

¹⁷ RŮŽIČKOVÁ, Renata. *Inventář Archiv města Hlinsko*. Státní okresní archiv Chrudim, 2003. č. inv. 462. č. JAF 198.

2 VÝVOJ MATRIK

Základním pramenem této práce byly matriky. Všechny uvedené výstupy a prezentovaná data byla získána jejich studiem. Dříve se matrikám říkalo tzv. registrační knihy.¹⁸ Matriky jsou hlavním pramenem historické demografie, což je věda, která čerpá konkrétní údaje související s lidskou reprodukcí.¹⁹

Křesťanská církev jako první pravděpodobně zaznamenávala křty již ve 3. století. Nejstarší dodnes zachované záznamy můžeme nalézt v období pozdního středověku. Na intenzitě nabíraly matriky v době Tridentského koncilu, matriky zaváděly i dříve reformované církve, v průběhu 18. století je zavedla i církev pravoslavná.²⁰

Tridentský koncil utužil církevní předpisy především ve věcech manželských. Pouze sňatky, které byly potvrzeny farářem a minimálně dvěma svědky, vzešly v platnost. Farář musel pečlivě vést knihu, aby nedocházelo k příbuzenským sňatkům. Počet svědků byl později omezen na dvě osoby. Díky Tridentskému koncilu došlo postupně k rozšíření do všech zemí.²¹ V 17. a především v 18. století byl početní stav populace chápán jako základ hospodářské, politické a vojenské moci země.²²

V každé zemi probíhal vývoj matrik jiným tempem. Na různém území byla odlišná forma zápisu, rozšíření matrik či úplnost textu.²³ Jako první země, která zavedla a rozšířila matriky, byla Itálie. Příčku po Itálii obsadila Francie, historikům tyto francouzské matriky posloužily jako pramen zjišťující ztráty vzniklé v důsledku epidemie moru v polovině 14. století.²⁴

V Čechách pochází nejstarší matrika oddaných z Jáchymova roku 1531, tato oblast byla v té době osídlena německým obyvatelstvem a posílena vlivem z nekatolického Saska. Dále se k nejstarším matrikám řadí Horní Blatná s matrikou oddaných a zemřelých z roku 1541, o rok později se objevuje i s matrikou křtu. K dalšímu vývoji docházelo až v polovině 16. století.

¹⁸ MAŘÍKOVÁ, H. – PETRUSEK, M. – VODÁKOVÁ, A. *Demografie (nejen) pro demografy*. 2. vydání. Sociologické nakladatelství, Praha 1998. s. 97. ISBN 80-85850-30-3.

¹⁹ ROUBÍČEK, V. *Úvod do demografie*. Codex Bohemia, 1997. s. 15. ISBN 80-85963-43-4.

²⁰ MAŘÍKOVÁ, H. – PETRUSEK, M. – VODÁKOVÁ, A. *Demografie (nejen) pro demografy*. 2. vydání. Sociologické nakladatelství, Praha 1998. s. 97- 98. ISBN 80-85850-30-3.

²¹ MAUR, Eduard. O počátcích a vývoji církevních matrik se zvláštním zřetelem k českým poměrům. In *Historická demografie* 3, 1969, s. 7- 8. ISSN 032-0973.

²² MELKESOVÁ, Miroslava. Církevní matriky českých zemích v pozornosti badatelů. In *Historická demografie* 32, 2008. s. 6. ISSN 0323-0937.

²³ MAUR, Eduard. O počátcích a vývoji církevních matrik se zvláštním zřetelem k českým poměrům. In *Historická demografie* 3, 1969, s. 4.

²⁴ *Tamtéž*, s. 5.

Vedení matrik v českých zemích bylo nařízeno olomouckou synodou roku 1591 a pražskou synodou roku 1605.²⁵

V 18. století se Habsburkové snažili vést matriky co nejlépe, aby byly použitelné pro státní účely. K tomu jim měl napomáhat císařský patent zavedený roku 1784, který obsahoval předpisy pro matriky narozených/křtěných, oddaných a zemřelých/pohřbených. Ve stejné době zpracoval matriky i porodník *Johan Melitsch*, který na základě svých lékařských zkušeností sestavil první české úmrtní tabulky.²⁶

Jednotný systém byl zaveden 7. prosince roku 1949. Díky tomuto ustanovení byly církevní matriky prohlášeny za majetek státu a náležely pod správu národních výborů. Všechny „neživé“ matriky připadly ke správě Státním archivům.²⁷ Původní matriky zůstaly i nadále uloženy na farních úřadech, ale výpisy směly poskytovat pouze příslušné matriční úřady.²⁸

Výstupy na základě výzkumu matrik měly zprvu hlavně archiváři. V závěru 19. století rostl zájem badatelů o matriky, které zaznamenávaly nežijící osoby. Během 2. poloviny 20. století se začíná uskutečňovat rozbor mladších i starších matrik, a to pomáhá získat sociální strukturu a obraz populačního vývoje našich zemích, stále však zůstává mnoho neprobádaných farností.²⁹

Studovat demografický vývoj je časově velmi náročné. Pro precizní evidenci je nutné provádět výzkum přesně a pečlivě, avšak tento postup dokáže otevřít úplně nový obzor a přiblížit zdravotní stav, hospodářskou situaci a celkový vývoj obyvatelstva. V dnešním světě technologií je výzkum o mnoho jednodušší. Velké množství matričních záznamů je dostupných on-line a můžeme proto pracovat z pohodlí domova. Také grafické znázornění se dá provádět moderněji, díky němu jde lépe zobrazit a ukázat růst či případné změny ohledně demografických ukazatelů.

O každé události v životě populace (nepočítají se však do toho rozvody a potraty) se zhotovoval matriční doklad a záznam do knih vedených pro tyto účely, což jsou matriky. Ty jsou rozčleněny do třech typů, a to – matrika narození, matrika sňatku a matrika úmrtí. Nejstarší

²⁵ *Tamtéž*, s. 11-13.

²⁶ MELKESOVÁ, Miroslava. Církevní matriky českých zemích v pozornosti badatelů. In *Historická demografie* 32, 2008. s. 7-8. ISSN 0323-0937.

²⁷ MAUR, Eduard. O počátcích a vývoji církevních matrik se zvláštním zřetelem k českým poměrům. In *Historická demografie* 3, 1969, s. 14. ISSN 032-0973.

²⁸ MELKESOVÁ, Miroslava. Církevní matriky českých zemích v pozornosti badatelů. In *Historická demografie* 32, 2008. s. 26. ISSN 0323-0937.

²⁹ *Tamtéž*, s. 55.

matriky evidovaly křest, sňatek a pohřeb. Datum narození a úmrtí je až mladší záležitost.³⁰ Může se stát, že tyto oddíly jsou v jednom svazku, nazývají se tedy tripartitní.³¹

V případě problematiky nemanželských dětí je v práci studována pouze matrika narozených. V Hlinsku farář vedl matriky převážně formou tabulek, v nichž byla obsažena data týkající se například časového určení, tedy konkrétní den, měsíc a rok narození dítěte. Dále bylo uvedeno jméno novorozeného, číslo domu, kde se dítě narodilo, a jaký farář dítě křtil. Další kolonkou v tabulce bylo náboženství, zda dítě pocházelo z katolické nebo nekatolické rodiny. Dále bylo zaznamenáno pohlaví dítěte, a zda bylo dítě z manželského svazku, či nikoliv. V tomto výzkumu bylo 90 % zápisů výše zmiňovaných údajů zaznamenáváno čárkou místo slovy. Samozřejmě se tabulka věnuje i matkám a otcům dětí, zde jsou stručně zaznamenány údaje o nich jako je jméno, popřípadě i povolání.

Na počátku 19. století většinou nebylo u matky psáno konkrétní zaměstnání, které vykonává, ale spíše povolání jejího otce, například – dcera tkalce. Později s rozvojem industrializace a průmyslové revoluce se často objevuje profese tovární dělnice. Poslední dvě kolonky v tabulce jsou věnovány kmotrům, kde jako u předchozích je uvedeno jméno a stav.

³⁰ KALIBOVÁ, K. – PAVLÍK, Z. *Mnohojazyčný demografický slovník*. 2. vydání. Praha, 2005. s. 37. ISBN 80-239-4864.

³¹ MAŘÍKOVÁ, H. – PETRUSEK, M. – VODÁKOVÁ, A. *Demografie (nejen) pro demografy*. 2. vydání. Sociologické nakladatelství, Praha 1998. s. 97. ISBN 80-85850-30-3.

3 DĚJINY MĚSTA

Hlinsko dnes spadá pod okres Chrudim v Pardubickém kraji. Nalezneme jej v severní části Českomoravské vrchoviny. Název Hlinsko je odvozeno údajně od slova „*hlína*“, jelikož v tomto městě byl dostatek kvalitní hrnčířské hlíny, a to umožnilo vznik jednoho z nejstarších řemesel – hrnčířství, jehož počátky datujeme už od 15. století.³²

V dřívějších dobách Hlinsko spadalo pod Chrudimský kraj, jehož název byl odvozen od hlavního města Chrudim. V tomto kraji se v nížinách dařilo zemědělství, oproti tomu ve vyšších polohách převažovalo pěstování lnu včetně jeho zpracovávání, především dominovalo tkalcovství. V malém množství se v kraji vyskytovaly železné a jiné metalické rudy, nejčastější zde byla těžba surovin pro výrobu skla.³³

V panovnické listině tzv. *Vratislavské listině* z roku 1073 se nachází nejstarší zmínka o Hlinsku, nezachovala se však v původní podobě, jedná se o domnělý originál, který pochází až z konce 12. století. Listina je opatřena přitištěnou pečetí. Český král Vratislav II. vybudovává klášter v Opatovicích a daruje městu mnoho vesnic, jedna z nich byla osada Hlína u Nasavrku – což byla podle profesora Pláčka „*stará osada, která stávala v místech dnešního Hlinska*“. ³⁴

Písemnosti z let 1349–1351 jsou nazývány tzv. *postupními listinami*. Díky těmto dokumentům se přenáší farní kostel v Hlinsku spolu s dalšími farnostmi do biskupství litomyšlského a vysokomýtskému děkanátu, který byl vyjmut z pražské diecéze.³⁵ Městem procházela stará obchodní cesta spojující Chrudimsko s Moravou.³⁶

Hlinsko má až do 19. století spojené osudy s panstvím Rychmburk. Existence panství Rychmburk se datuje od konce 13. století. Ve 14. století panství přináleželo Vartenberkům, hned v druhé polovině jej vlastnil rod pánů ze Staré (z Pardubic). Pro Rychmburské panství sehrál důležitou roli Smil Flaška, který si ve snaze zachránit svůj vlastní majetek před válkou, která měla následovat, zastavil panství rychmburské za 10 000 grošů na 6 let.³⁷

³² Město Hlinsko oficiální webové stránky. *Historie města*. Online, [cit. 10.02.2020]. URL: < <http://www.hlinsko.cz/mesto/historie-mesta/> >.

³³ NEKVAPIL, Ladislav. *Východočeští nekatolíci v době baroka a osvícenství: Chrudimský kraj v letech 1621-1781 = The non-catholics of Eastern Bohemia during the baroque and the enlightenment : the Chrudim region between the years 1621 and 1781*. Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, 2015. s. 54-55. ISBN 978-80-7395-936-4.

³⁴ SOKA Chrudim. *Archiv města Hlinsko*. Inventář, 1443-1945. č. INV. 462 č. JAF 198. s. 1.

³⁵ SOKA Chrudim. *Archiv města Hlinsko*. Inventář, 1443-1945. č. INV. 462 č. JAF 198. s. 1.

³⁶ Město Hlinsko oficiální webové stránky. *Historie města*. Online, [cit. 10.02.2020]. URL: < <http://www.hlinsko.cz/mesto/historie-mesta/> >.

³⁷ SOKA Chrudim. *Archiv města Hlinsko*. Inventář, 1443-1945. č. INV. 462 č. JAF 198. s. 2.

Hlinecký erb byl odvozen od pánů z Pardubic v dobách jejich panování na Rychmburce. Zobrazován byl jako červený štít a na něm polovina stříbrného koně. Erbovní privilegium pro město Hlinsko však nebylo dochováno.³⁸

V 16. století vlastnili Rychmbursko, tedy i Hlinsko, Valdštejnové, ale ti se účastnili stavovského povstání roku 1547, tudíž jim byl majetek konfiskován za zradu. V roce 1554 ho drželi Berkové, kteří Hlinsko roku 1706 prodali panu Václavu Albrechtu z Vrbna a Freudenthau, po němž Rychmburk získali na více než sto let Kinští.³⁹

Italský rod Thurn-Taxis byl velmi bohatý a stal se posledním majitelem panství. Od konce 18. století usilovalo poddanské Hlinsko o získání samostatného magistrátu, avšak neúspěšně. O veškerou správu se staral rychtář a dva neplacení obecní starší. Až v roce 1820 dosáhlo Hlinsko samostatný magistrát.⁴⁰ Byla ustanovena řádná městská kancelář, která byla též pověřena vedením spisovny.⁴¹ Správu obstarával purkmistr, jeden zkoušený a dva nezkoušení radní.

Dne 13. 2. 1834 došlo k povýšení Hlinska na město. V roce 1848, což je rok plný revolucí, byla u hlineckého magistrátu zřízena národní garda v čele s Antonínem Kabeláčem. Na pomoc Praze se z Hlinska vypravilo 32 gardistů a 26 měšťanů. Garda zanikla po roce 1849.⁴²

Roku 1849 byl vyhlášen patent, díky němuž byly magistráty zrušeny a obcím se dostalo nového obecního zřízení a s tím i právo volit si své představené. Hlinsko se stalo sídlem soudního okresu. Byla uvolněna budova městské radnice a městský úřad byl přestěhován do radniční přístavby.⁴³

V 19. století se zvyšoval počet obyvatelstva, a proto byla vystavěna další škola. Před tímto krokem se vyučovalo ve světnicích, to však nebylo příliš vhodné pro výuku. Stavba se poměrně dlouho odkládala, neboť narážela na odpor některých hlavních představitelů města. Nová škola vznikla v roce 1904 a byla rozdělena na chlapeckou a dívčí.⁴⁴

Druhá polovina 19. století se nesla v rozvoji průmyslové revoluce, tato změna se nevyhnula ani Hlinsku. Původně v Hlinsku dominovalo hrnčířství.⁴⁵ Roku 1851 zde však zřídil vídeňský továrník Filip Haas první manufakturu na různé druhy látek. Mimo jiné zde vznikly i

³⁸ *Tamtéž*, s. 1.

³⁹ *Tamtéž*, s. 1-2.

⁴⁰ *Tamtéž*, s. 1-2.

⁴¹ *Tamtéž*, s. 4.

⁴² *Tamtéž*, s. 4.

⁴³ *Tamtéž*, s. 2-3.

⁴⁴ *Tamtéž*, s. 3.

⁴⁵ Město Hlinsko oficiální webové stránky. *Historie města*. Online, [cit. 10.02.2020]. URL: < <http://www.hlinsko.cz/mesto/historie-mesta/> >.

další textilní firmy – *Fuhrmaan, Pollák* – vyráběli plyše a látky na dámské šaty. V Hlinsku bylo zaměstnáno přes 500 tkalců.

Průmysl byl též podpořen ze strany železniční dopravy. Roku 1869 se začalo s výstavbou na vedení železniční trati do Havlíčkova Brodu přes Hlinsko. Další velkou akcí města bylo zřizování elektráren, v důsledku velkého zájmu o elektriku se elektrárny rozšiřovaly. Budovaly se kanalizace, v roce 1907 začala stavba hamérské přehrady a regulace řeky Chrudimky. V roce 1912 se zahájila stavba pivovaru.⁴⁶

Ani v kulturním životě Hlinsko nezůstalo pozadu. Začaly se hojně zakládat spolky – mezi prvními to byl zpěvácký spolek *Svantovít*. Dále divadelní spolek *Pokrok* a další *Beseda, Dělnická jednota a Řemeslnická beseda*.⁴⁷

Hlinsko zasáhly dva velké požáry, které si vyžádaly vytvoření sboru dobrovolných hasičů. Požár, který vypukl 2. října 1874, vypálil 75 domů, díky tomu více než 580 lidí zůstalo bez střechy nad hlavou. V důsledku toho městská rada ustanovila výpomocný výbor pro poškozené a byly konány sbírky po celém světě na pomoc těmto lidem. Nejen požáry ztěžovaly místním lidem život, ale také rozsáhlé povodně. V roce 1880 byla natolik silná povodeň, že strhla všechny dřevěné mosty a vážně poškodila jeden kamenný most.⁴⁸

Po těžkých časech, které byly spojeny s požáry a povodněmi, život v Hlinsku výrazně proměnila první světová válka. V důsledku nedostatku potravin městská rada zakoupila obilí. Zásoby obyvatel byly však zabavovány vojskem. Konaly se i odvody koní a psů. Mnoho lidí bylo ochráněno pro narukování v důsledku nepostradatelnosti v továrnách. V centru města byla zřízena vojenská nemocnice, ošetřeno v ní bylo celkem 1 554 lidí. Roku 1925 byl ve městě vyhotoven pomník od akademických sochařů K. Pavlíka a A. Odehnala. Hlinsko se po válce vzpamatovávalo poměrně dlouhou dobu, ve 20. letech však postupně začalo vystavovat nové domy a vydláždňovat ulice města.⁴⁹

Stejným způsobem se do života lidí nejenom v Hlinsku vryla i druhá světová válka. K roku 1942 bylo zrušeno obecní zastupitelstvo a za správou města stojí komisař Štěpán Straka. Již v dubnu 1945 byl ustanoven prozatímní národní výbor, který se 5. května dostavil k vyjednávání na radnici s německým velitelstvím. Po vyhlášení kapitulace nastal hromadný odchod německé armády z Hlinska. MNV⁵⁰ vznikl 11. května 1945 a jejím prvním předsedou

⁴⁶ SOKA Chrudim. *Archiv města Hlinsko*. Inventář, 1443-1945. č. INV. 462 č JAF 198. s. 2.

⁴⁷ *Tamtéž* s. 2-3.

⁴⁸ *Tamtéž*, s. 3.

⁴⁹ *Tamtéž*, s. 3.

⁵⁰ MNV- Místní národní výbor

se stal JUDr. Stanislav Bartoš.⁵¹ Za druhé světové války vznikají nové průmyslové podniky, které se pyšní svojí netradiční výrobou. Mezi nejznámější můžeme zařadit továrnu na zpracování mléka Nestlé. Dále z Prahy přestěhované elektrotechnické závody Prošvicovy, bývalá ETA. Své místo zde také má pivovarnictví se svým proslulým ležákem Rychtář, který zásobuje široké okolí i specializované restaurace ve větších městech. V zimě na hlineckém Veselém kopci ožívají folklorní tradice ve stylu masopustních občůzek.⁵²

⁵¹ *Tamtéž*, s. 3-4.

⁵² Město Hlinsko oficiální webové stránky. *Historie města*. Online, [cit. 10.02.2020]. URL: < <http://www.hlinsko.cz/mesto/historie-mesta/> >.

4 PŘÍCHOD ČLOVĚKA NA SVĚT

Narození dítěte bylo vždy důležitým mezníkem ve vývoji a růstu populace. Lidská existence závisí na reprodukci obyvatel. Dříve byla velká míra porodnosti spojena s vysokou mírou dětské úmrtnosti.⁵³

V 19. století nastává demografický zlom a situace se začíná měnit. Záměrně se reguluje plodnost a tím pádem klesá hladina úmrtnosti a porodnosti.⁵⁴ K tomuto jevu postupně docházelo ve čtyřech fázích. Prvotně začala klesat především dětská úmrtnost a ustupovaly epidemie, díky tomu docházelo k omlazování populace. Druhá fáze se vyznačovala rychlejším nebo pomalejším poklesem porodnosti. Dále začala plodnost poměrně rychle klesat, nemělo to však vliv na snížení populace, neboť díky ustupujícím epidemiím a zlepšením zdravotnictví dosáhly dospělého věku početné ročníky. Klesající plodnost a stárnutí populace se už připisuje čtvrté fázi.⁵⁵

V každé zemi probíhal vývoj jiným tempem a fáze měly v různých oblastech jinou délku trvání.⁵⁶ V českých zemích k tomuto jevu docházelo pozvolna, především až od 70. let 19. století. Postupně docházelo k rozvoji industrializace, vyšší vzdělanosti, zlepšení zdravotnictví a zároveň začala probíhat vysoká míra urbanizace.⁵⁷

Začínal se postupně snižovat počet dětí připadající na rodinu. Díky tomu mohli rodiče v rámci svých možností zařídit pro dítě lepší vzdělání a budoucnost. Více se dbalo na životní úroveň a díky zmenšení počtu dětí se snížily i rodinné výdaje. Díky zlepšení zdravotnické péče smrt přestávala být vnímána jako běžná věc a lidé ji proto začínali brát více tragicky.⁵⁸

I přes to, že se postupně limitovaly počty porodů, byly ženy během svého života mnohem častěji v pozhnaném stavu, než tomu tak je v současné době. Bylo to z důvodu nejen téměř neexistujících antikoncepčních prostředků, ale i potřeby dalšího člena domácnosti, který se mohl ujmout práce.⁵⁹

⁵³ NAVRÁTILOVÁ, Alexandra. *Narození a smrt v české lidové kultuře*. Praha, 2004. s. 21. ISBN 80-7021-3973.

⁵⁴ MAUR, Eduard. Počátky demografického přechodu v Evropě. In RAKOVÁ, Svatava – LEQUESNE, Christian (ed.). *Jakou Evropu ohlašovala bitva u Slavkova? Sborník příspěvků ze stejnojmenné konference, která se konala u příležitosti dvoustého výročí bitvy u Slavkova*. Praha, 2006, s. 125. ISBN 80-7286-097-6.

⁵⁵ *Tamtéž*, s. 126-127.

⁵⁶ *Tamtéž*, s. 127.

⁵⁷ *Tamtéž*, s. 128.

⁵⁸ MAUR, Eduard. Počátky demografického přechodu v Evropě. In RAKOVÁ, Svatava – LEQUESNE, Christian (ed.). *Jakou Evropu ohlašovala bitva u Slavkova? Sborník příspěvků ze stejnojmenné konference, která se konala u příležitosti dvoustého výročí bitvy u Slavkova*. Praha, 2006, s. 129-130. ISBN 80-7286-097-6.

⁵⁹ SKOŘEPOVÁ, M. Kmotrovství ve farnosti Nový Rychnov v 19. století. In *Historická demografie*, 42, 2018, s. 25. ISSN 032-0973.

V 19. století sice byly známé kontraceptivní metody, opětovně se však proti nim vymezovali především faráři. Tyto metody nebyly však používány v takové míře, aby to změnilo populační trend.

Manželství bylo naplněno až s příchodem prvního potomka. S narozením děťátka se pojí spousta rituálů a pověr. Nelze opomenout průběh těhotenství, porodní báby, křest a šestinedělí, které si detailněji představíme v následujících podkapitolách.

4.1 Kontracepce, aborty

Jak již bylo zmíněno, kontracepce byla využívána i v 19. století, avšak ne v takové míře, aby ovlivnila růst populace.

Nechtěnému otěhotnění se lidstvo bránilo ve všech historických dobách, ať už určitou formou antikoncepce, anebo potratem. Již ve starověku se objevují některé praktiky a metody, které mají za úkol zabránit těhotenství. Například v Mezopotámii se dochovala celá řada dokladů o tom, jak především prostitutky využívaly formu nejprimitivnější antikoncepce. Lékařské papyry té doby dokazují, že byly známy metody „*Odchodu těhotné*“ – tedy potrat. Už v této době byl potrat zakázán a žena za jeho vykonání mohla být potrestána.⁶⁰

V každém historickém období lidé využívali kontracepci tak, jak v té době uměli a znali. Antikoncepce prošla vývojem především v účinnosti, rozsahu a názoru okolního světa na ni. Co se týče abortů, v každém případě, se jednalo o nouzové a rizikové východisko, přesně tak, jak to je i v dnešní době.⁶¹

Existenci kontracepce lze doložit demografickým důkazem (nepřímým) a to zjišťováním meziporodních intervalů a četností nemanželských porodů v populaci. Jak poukazuje lékařská literatura, objevovala se i určitá forma sterility z důvodu častých zánětlivých onemocnění u žen. Tímto onemocnění především trpěly ženy podvyživené a těžce pracující. Pro zabránění početí se užívaly různé nápoje z blíže nespecifikovaných bylin.⁶²

Teoreticky mohla populaci nejvíce informovat lékařská literatura. Ta však podléhala přísné cenzuře, stejně tak jako literatura církevní. Znalosti o účincích některých bylin, které dokázaly vyvolat potrat, se předávaly především ústně a to z generace na generaci. Na našem území patří mezi nejstarší spisy o síle některých bylin české glosy od Alberta Bohema ze 13.

⁶⁰ VONDRUŠKA, Vlastimil. *Intimní historie: od antiky až po baroko*. Brno, 2007. s. 8-9. ISBN 978-80-243-2672-6.

⁶¹ ŠUBRTOVÁ, Alena. Kontracepce, aborty a infanticida v pramenech k předstatistickému období. In *Historická demografie*, 15, 1991. s. 10. ISSN 032-0973.

⁶² *Tamtéž*. s. 11-13.

století. Bylinky, které měly pomoci s odstraněním menstruačních poruch a zánětů, ale i takové, které dokáží vypudit plod, jsou například řimbaba, mateřídouška, bedrník, jalovec a podobně.⁶³

Ohledně abortů (potratů) existuje z doby christianizace nejstarší souvislá právní památka a to *Břetislavova hnězdenská statuta z roku 1039*, kde se opakuje požadavek monogamního svazku. Hned za tímto příkazem je uvedeno, že umělé vyhnání plodu, tedy potrat, je považován za nejhorší zločin všech zločinů.⁶⁴

Přímé důkazy vykonaných potratů anebo pokusů o něj čerpá autorka Alena Šubrtová z knih útrpného práva (smolné, černé knihy). Velké množství pokusu o potrat však zůstalo utajené. Lépe se dařilo utajit aborty v manželství. Šubrtová předpokládá, že nejvíce frekventované a utajované potraty se týkaly svobodného měšťanstva a šlechty. Díky těmto knihám lze zjistit, že existovaly ženy, které se přímo specializovaly na potraty a vykonávaly je za pomoci bylin. Ve většině případů se potratům věnovaly ženy, které měly znalosti a zkušenosti ohledně porodnictví a bylinkářství, tudíž většinou aborty vykonávaly právě porodní báby. Nastávající matky, které dítě nechtěly, často se snažily zbavit se plodu vlastní pomocí. Mezi nejběžnější pokusy o umělé vyvolání potratu bylo zvedání těžkých předmětů, horké lázně a pití nápojů, které způsobují krvácení.⁶⁵

Postihy za aborty byly velmi vysoké, až v 18. století docházelo ke zmírňování trestu. V druhé polovině 18. století stát vytváří nalezince⁶⁶ a útulky pro svobodné matky. Zřízením těchto institucí se stát snaží regulovat potraty a vraždy novorozenců, které se ve většině případů týkaly právě nemanželských dětí.⁶⁷

Kdo a jak mohl kontrolovat a zjišťovat možné potraty, či snahu o nějakou antikoncepční metodu? V 19. století existovali lidé, říkalo se jim „zповědníci“, a ti měli za úkol zjišťovat při zpovědi například předmanželský styk, pokus o aborty a podobné zakázané metody. Zpovědník se měl vyptávat svobodných dívek na jejich sexuální zkušenosti. Především se zjišťovalo, zda měla žena styk s ženatým, či svobodným mužem. Za hříšnost byla považována i pouhá

⁶³ *Tamtéž*, s. 25-27.

⁶⁴ *Tamtéž*, s. 12.

⁶⁵ *Tamtéž*, s. 33.

⁶⁶ Více k tématu například HALÍŘOVÁ, M. Pražský nalezinec a jeho role v chudinské péči. In: *"Chudé budete mít mezi sebou stále..." Od charity k sociální politice ve městech 18.–20. století: stati a rozšířené příspěvky z 32. vědecké konference Archivu hlavního města Prahy, uspořádané ve spolupráci s Historickým ústavem Akademie věd ČR, v. v. i., a Fakultou humanitních studií Univerzity Karlovy ve dnech 8. a 9. října 2013 v Clam-Gallasově paláci v Praze / Praha : Archiv hlavního města Prahy ; Dolní Břežany : Scriptorium, 2015. s. 279-293.*

⁶⁷ ŠUBRTOVÁ, Alena. Kontracepce, aborty a infanticida v pramenech k předstatistickému období. In *Historická demografie*, 15, 1991. s. 39. ISSN 032-0973.

myšlenka na potrat. Aborty byly sledovány jak církví, tak i světskou mocí. Vínou na potratu nesla nejenom matka dítěte, ale i každá osoba, která ji v tomto díle pomáhala.⁶⁸

Jelikož se tato práce věnuje období 19. století, nabízí se zde otázka, jak se chránily ženy v této době? Zdrženlivost byla asi nejspolehlivější metodou. Pokud však už byly ženy sexuálně aktivní, praktikovaly takzvanou přerušovanou soulož. Objevují se už i předchůdci prezervativu ten původně byl určený k ochraně před pohlavními nemocemi. V 2. polovině 19. století se začínají vyskytovat i chemické antikoncepční prostředky. I přes tyto moderní vymoženosti je většina populace a lékařů nepovažovala za morální.⁶⁹

4.2 Průběh těhotenství

Bezprostředně po zjištění těhotenství se začala žena vnímat jako člověk, který je neustále v určitém ohrožení života. Objevuje se během něj spousta pověr a předsudků. Například, že těhotná žena přitahuje magické a zlé síly, a proto se nemůže stát kmotrou dítěte. Pokud by tomu tak bylo, dítě by zemřelo. Další pověrou, která se tradovala a které formami velice věřili, bylo, že těhotná žena spláší koně. Nesměla se na ně ani podívat, pokud se chtěla nechat svést, musela sáhnout na opatě anebo dát koni nažrat ze svého klína.⁷⁰

Pro matku v očekávání bylo v té době mnoho doporučení, co by měla a neměla dělat, aby si zajistila hladký průběh porodu a zdraví svého dítěte. Žena se musela po dobu těhotenství zřeknout nespočet radovánek a dokonce i některých vybraných pokrmů.⁷¹ Těhotné bylo doporučeno pít vodu studničnou, o které v té době všichni věřily, že obsahuje spoustu minerálů vhodných pro vývoj lidského těla. V případě, že nastávající maminka byla zvyklá pít pivo či víno, nebylo ji ani v době těhotenství odepíráno. Tradovalo se, že pokud by žena v očekávání alkoholové nápoje pila ve velké míře, mohlo by se oddělit vejce od dělohy, proto tyto nápoje směla pít pouze střídmě.⁷²

Lidé považovali za nevhodné, aby se těhotná žena pohybovala mimo svůj domácí prostor, s výjimkou práce na poli.⁷³ Vlasy si podle lékařů neměla žena příliš stahovat, zabrání tím nadměrnému vypadávání v šestinedělí. Přísně měla však zakázány veškeré horké lázně,

⁶⁸ LENDEROVÁ, Milena. *Dějiny každodennosti "dlouhého" 19. století*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2005. s. 63. ISBN 80-7194-756-3.

⁶⁹ LENDEROVÁ, Milena. – JIRÁNEK, Tomáš. – MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti: Život v 19. století*. Praha, 2009. s. 163-164. ISBN 978-80-246-1683-4.

⁷⁰ NAVRÁTILOVÁ, Alexandra. *Narození a smrt v české lidové kultuře*. Praha, 2004. s. 54. ISBN 80-7021-3973

⁷¹ RATAJOVÁ, J. et. al. *Děti roditi jest Božské ovotce: gender a tělo v českojazyčné babické literatuře raného novověku*. Praha, 2013. s. 36.

⁷² JANDA, Jan. *Mladá matka*. Praha, 1875. s. 48.

⁷³ NAVRÁTILOVÁ, Alexandra. *Narození a smrt v české lidové kultuře*. Praha, 2004. s. 36. ISBN 80-7021-3973.

příliš teplé koupele a parní lázně z důvodu možného potratu. Věřili, že matka by měla zůstat v psychické pohodě a v dobrém rozpoložení, pokud by tomu tak nebylo, mohlo se dítě snáz narodit s nějakým postižením.⁷⁴

Co se týče pohlaví dítěte, až do 20. století se nejvíce toužilo po synovi. Byl to dědic jména a navíc s příchodem děvčátka se spojovala i nelehká ekonomická záležitost – každé dívce museli rodiče obstarat vhodné věno.

Tradovalo se několik pověr, jak rozeznat, jaké pohlaví dítěte matka čeká. Například byla-li v obličejí pěkná, a její břicho bylo ve tvaru špičky, čekala chlapečka. Pokud měla těhotná žena zašedlou tvář a ztratila na svém půvabu, čeká děvčátka, které si přebírá její krásu. Některé tyto předsudky přetrvávají i v dnešní době.⁷⁵

Pokud rodiče chtěli docílit určitého vzhledu děťátka, dodržovali také různé pověry. Kupříkladu pokud chtěli, aby jejich děťátko mělo dlouhé vlasy, nastávající maminka měla chodit po proudu řeky.⁷⁶

Ohledně doby narození dítěte se také tradovalo mnoho pověr. V případě, že se dítě narodilo na Štědrý den, věřilo se, že ho čekají zdravotní problémy. Pokud přišlo miminko na svět v pondělí, znamenalo to, že brzy zemře. Děti narozené brzy ráno měly mít nejspokojenější povahu a šťastný život, naopak narozené o půlnoci prý v životě nečekalo nic dobrého.⁷⁷

⁷⁴ BULÍŘ, K. *Těhotenství, porod, šestinedělí*. Praha, 1903. s. 18-21.

⁷⁵ NAVRÁTILOVÁ, Alexandra. *Narození a smrt v české lidové kultuře*. Praha, 2004. s. 43. ISBN 80-7021-3973

⁷⁶ LENDEROVÁ, Milena – RÝDL, Karel. *Radostné dětství?: dítě v Čechách devatenáctého století*. Praha: Paseka, 2006. ISBN 80-7185-647-9.

⁷⁷ NAVRÁTILOVÁ, Alexandra. *Narození a smrt v české lidové kultuře*. Praha, 2004. s. 55-59. ISBN 80-7021-3973.

5 PORODNÍ BÁBY

Ke zrození nového života v období 19. století rodiče k pomoci nebyl lékař a její manžel, jak tomu bývá v současnosti ve většině případů, nýbrž k asistenci ji sloužila porodní bába. Lékaři se přivolávali jen při komplikovaných porodech, jelikož byli nejenom příliš drazí, ale především se na venkově skoro nevyskytovali.⁷⁸

Porodní babička byla místními vnímána jako součást obce. Byla brána, i když s menším respektem, jako farář nebo učitelka. Zkrátka porodní bábu potřeboval téměř každý. Její účast většinou bývala při všech životních etapách – zrození, křest, úvod a někdy bohužel i smrt.⁷⁹

V matrikách je vždy uvedeno jméno porodní báby, která dítě pomáhala odrodit. Avšak nemusí to znamenat, že skutečně ta, která je v matrice uvedena, asistovala u porodu. Mohlo se stát, že zkušená porodní bába nebyla k dispozici, z důvodu nerovnoměrného rozložení porodních bab, tak dítě pomohla odrodit jiná žena, která už měla s porodem zkušenost. Toto řemeslo se většinou předávalo z generace na generaci, ale ke starším babičkám bývala od rodiček větší úcta a důvěra.⁸⁰

První zmínka o tomto řemeslu se objevuje již ve starověku.⁸¹ I přes to, že zdravotní péče nebyla na příliš dobré úrovni, existovalo mnoho příruček, které sloužily pro vzdělávání porodních bab. V takové příručce se uvádí, jaká by porodní bába měla být, a co vše je jejím úkolem.⁸²

Jak již bylo zmíněno, první údaje o porodních bábách jsou doloženy už od starověku. O starověkých a středověkých bábách toho moc nevíme, ale je jisté, že až do pozdního středověku porod probíhal víceméně za pomoci příbuzných a sousedek. Nejšikovnější z nich poté pomáhaly při porodech i nepřibuzným ženám a tímto způsobem začaly fungovat porodní babičky. V průběhu dalších let, kdy se začaly více provozovat pitvy, znalosti lékařů v této porodní oblasti sílily nad znalostmi porodních bab. V 18. století si proto lékaři prosadili kontrolu nad babičkami. První dekret, který se zabýval vzděláváním porodních bab, byl dvorský

⁷⁸ TINKOVÁ, Daniela. *Tělo, věda, stát. Zrození porodnice v osvícenské Evropě*. Praha, 2010. s. 169. ISBN 978-80-257-0223-9.

⁷⁹ LENDEROVÁ, Milena a kol. *Ženy s kufříkem a nadějí: porodní báby a asistentky v českých zemích od poloviny 19. do poloviny 20. století*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2019. s. 23. ISBN 978-80-246-4475-2.

⁸⁰ *Tamtéž*, s. 143-144.

⁸¹ DOLEŽAL, Antonín. *Od babictví k porodnictví*. Praha, 2001. s. 26. ISBN 80-246-0277-6.

⁸² LENDEROVÁ, M. – HANULÍK, V. – TINKOVÁ, D. *Dějiny těla: prameny, koncepty, historiografie*. Červený Kostelec, 2013. s. 213. ISBN 978-80-7465-068-0.

dekret vydaný 30. prosince 1745, podle kterého měl na univerzitách přednášet profesor anatomie, a báby se měly účastnit pitev mrtvých ženských těl, aby si obohatily vědomosti.⁸³

Roku 1753 byl vydán Generální zdravotní řád pro české země a tím byla ustanovena povinnost zavolat lékaře v případě těžkého porodu. Tento zdravotní řád zahrnoval i povinnost k absolutní abstinenci alkoholových nápojů v době služby porodních bab.⁸⁴ Roku 1774 bylo nařízeno, že ve všech krajských městech musí být k dispozici lékaři, kteří budou porodní báby zaučovat a vzdělávat.⁸⁵

Potrat byl v té době brán jako těžký hřích, stejně tak nemyslitelné bylo i úmyslné zabití novorozence. Porodní bába měla povinnost tyto prohřešky hlásit, neučinila-li tak, měla být potrestaná podle ministerského nařízení buď pokutou ve výši 1-100 zlatých, nebo pobytem ve vězení.⁸⁶

V první polovině 19. století se začala medicína ještě více rozvíjet. V této době začalo probíhat vzdělávání porodních bab a lékařů ve školních institucích univerzitního charakteru.⁸⁷ Dne 19. června roku 1810 dekret studijní dvorské komise vytvořil pro zkoušky babiček přibližně stejné podmínky jako pro porodníky, mezi nimi bylo například – předvést porod na mrtvém těle, vědomosti teoreticko-praktické a znalost soudního lékařství. Získat diplom nebylo zrovna levnou záležitostí. Zkoušky stály v přepočtu 34 zlatých a 30 krejcarů. Prominutí placení měly pouze báby, které dostaly stipendium, ať už od obce nebo od eráru.⁸⁸

K roku 1852 byly nařízeny teoreticko-praktické kurzy, které měly za úkol vzdělávat budoucí porodní báby. Byly praktikovány až do období první republiky.⁸⁹

Jak již bylo v práci zmíněno, nouzový křest mohl vykonat i laik, tedy i porodní bába. Musela však být poučena knězem o naprosté správnosti jeho provedení.⁹⁰

⁸³ LENDEROVÁ, Milena a kol. *Ženy s kufříkem a nadějí: porodní báby a asistentky v českých zemích od poloviny 19. do poloviny 20. století*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2019. s. 27. ISBN 978-80-246-4475-2.

⁸⁴ NAVRÁTILOVÁ, Alexandra. *Narození a smrt v české lidové kultuře*. Praha, 2004. s. 65. ISBN 80-7021-3973.

⁸⁵ LENDEROVÁ, Milena a kol. *Ženy s kufříkem a nadějí: porodní báby a asistentky v českých zemích od poloviny 19. do poloviny 20. století*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2019. s. 29. ISBN 978-80-246-4475-2.

⁸⁶ *Tamtéž*, s. 55.

⁸⁷ RATAJOVÁ, J. et. al. *Děti roditi jest Božské ovotce: gender a tělo v českojazyčné babické literatuře raného novověku*. Praha, 2013. s. 36.

⁸⁸ LENDEROVÁ, Milena a kol. *Ženy s kufříkem a nadějí: porodní báby a asistentky v českých zemích od poloviny 19. do poloviny 20. století*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2019. s. 31. ISBN 978-80-246-4475-2.

⁸⁹ LENDEROVÁ, Milena – RÝDL, Karel. *Radostné dětství?: dítě v Čechách devatenáctého století*. Praha: Paseka, 2006. ISBN 80-7185-647-9.

⁹⁰ LENDEROVÁ, Milena a kol. *Ženy s kufříkem a nadějí: porodní báby a asistentky v českých zemích od poloviny 19. do poloviny 20. století*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2019. s. 54. ISBN 978-80-246-4475-2.

Ze strany církve panovala jakási nedůvěra vůči porodním bábám, která přetrvávala až do konce 19. století. Církvi vadila nedovolená praxe babiček, ale hlavně špatné provedení nouzového křtu, který poté považovali za neplatný. Bábám bylo vytýkáno, že při nouzovém křtu postrádají duchovní úmysl křtít a chybí jim pevné soustředění. Dalším problémem, který církev často vytýkala, bylo nepoužití svěcené vody, nebo alespoň obyčejné vody.⁹¹

Výnosem místodržitelství z 21. července 1899 byl stanoven zákonem daný obsah porodnické brašny, kterou s sebou měla každá porodní babička mít. Byl kladen velký důraz na čistotu. Během porodu si měla důkladně mýt ruce až po lokty a na tři minuty si je ponořit do roztoku kyseliny karbolové. S tímto nařízením ministerstva začal být kladen i větší důraz na osobní bezpečnost porodní babičky.⁹²

Nastávající mamince měla porodní bába pomoci zajistit lehký průběh těhotenství, pomoc při samotném porodu, zajistit rodičce dostatečný přísun tekutin a potravy během porodu a samozřejmě i zajistit potřebnou péči o novorozence. Měla by včas poznat, kdy je třeba zavolat lékaře a být mu ve všem nápomocná. Na venkově a v odlehlých dědinách by měla počítat s komplikacemi a pokusit se co nejrychleji sehnat pomoc v případě nouze.⁹³

5.1 Porodní báby nekatolického vyznání

Tolerančním patentem vydaným roku 1781 a uzákoněním protestantského patentu roku 1861, byly v habsburské monarchii tolerovány a postupem času i zrovnoprávněny nekatolická náboženství s katolickým. Doporučení katolické církve bylo, aby si k porodu lidé zvali báby s katolickým vyznáním. Především v obcích se smíšenou konfesí byl problém sehnat zkoušenou katolickou bábu, a často se tedy stávalo, že se v domě rodičky setkala dvě odlišná náboženství.⁹⁴ U nouzového křtu nebylo odlišné vyznání až takový problém, jelikož ho mohl vykonat kdokoliv, větší důraz faráři kladli na to, aby byl nouzový křest proveden správně.⁹⁵

Největší problém rozdílnosti náboženství nastával při křtu dítěte v kostele. Nedoporučovalo se, aby dítě nesla k oltáři evangelická a natož židovská porodní bába. Jediné, co připadalo v úvahu, bylo, aby židovská bába u vchodu do kostela předala dítě kmotrovi, nebo

⁹¹ *Tamtéž*, s. 147.

⁹² *Tamtéž*, s. 54.

⁹³ VYŠÍN, Vojtěch. *Babictví, učebná kniha o porodnictví pro báby porodní*. Olomouc, 1888. s. 5.

⁹⁴ LENDEROVÁ, Milena a kol. *Ženy s kufříkem a nadějí: porodní báby a asistentky v českých zemích od poloviny 19. do poloviny 20. století*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2019. s. 149. ISBN 978-80-246-4475-2.

⁹⁵ NAVRÁTILOVÁ, Alexandra. *Narození a smrt v české lidové kultuře*. Praha, 2004. s. 54. ISBN 80-7021-3973.

komukoliv, kdo byl křesťanského vyznání. Přítomnost židovské báby u porodu byla velmi často shledávána za velmi nevítanou.⁹⁶

⁹⁶ LENDEROVÁ, Milena a kol. *Ženy s kufříkem a nadějí: porodní báby a asistentky v českých zemích od poloviny 19. do poloviny 20. století*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2019. s. 150-151. ISBN 978-80-246-4475-2.

6 KŘEST

Nedílnou součástí zrodu nového života pro populaci žijící v 19. století byl křest. Po Tridentském koncilu sloužil pro evidenci věřících v matrikách. V důsledku vysoké úmrtnosti novorozených se křest nijak neoddaloval, aby dítě v případě smrti odešlo očištěné.⁹⁷ Jestliže dítě zemřelo ještě před pokřtěním, bylo pohřbeno za zdi kostela.⁹⁸

Již od starověku se vyskytovaly obavy z nekřtěňátek. První kodifikace římského zvykového práva (Zákony dvanácti desek) přísně zakazují pohřbívat těhotné. Aby bylo možné zesnulou těhotnou ženu pohřbít, byl ji vyjmut plod a až poté nenarozené dítě přestalo být nebezpečné. V 16. a 17. století sloužila nepokřtěná novorozenata k různé černé magii.

Strach z nepokřtěných přetrvává i v 19. století, křest pro lidi znamenal nejenom vstup do života a do obce, ale především očištění a ochránění od zlých duchů.⁹⁹

Křtilo se svčenu vodou, která se míchala s olejem.¹⁰⁰ U mrtvorozeného dítěte se hledal každý náznak života, aby ho mohli nechat pokřtít. V krajním případě církev uznávala takzvaný nouzový křest. Vykonat ho mohl prakticky kdokoliv, ale nejčastěji to byla porodní bába.¹⁰¹

Člověk, který je pokřtěný, má být takzvaně zproštěn od prvotního hříchu a znovuzrozen k životu věčnému. Tomuto posvátnému aktu byl přítomen farář, novorozeně a případně další přizvané osoby. Faráři se měli vyvarovat křtění dítěte, které nebylo místní a o jehož rodičích nebylo známo, jestli se chovají v rámci křesťanských norem.¹⁰²

Pokřtění dítěte by se neobešlo bez kmotrů, kteří jsou též evidovány u každého novorozeněte v matrice. Žádost o kmotrovství byla projevem velké náklonosti a většinou roli kmotra nikdo neodmítl.¹⁰³ I přes to, že kmotr a dítě nebyli v pokrevním příbuzenském vztahu, chovali se k sobě jako rodina. Manželství mezi zkmotřenými osobami bylo považováno za hřích. V případě, že rodiče dítěte zemřou, měl by se kmotr o dítě postarat, proto byli za kmotry

⁹⁷ GRULICH, J. „Slavnostní okamžiky“ – svatební a křestní obřad v období raného novověku. (Závěry tridentského koncilu a pražské synody ve světle jihočeských matričních zápisů z 2. poloviny 17. století) In *Historická demografie*, 24, 2000, s. 54-62. ISSN 032-0973.

⁹⁸ NAVRÁTILOVÁ, Alexandra. *Narození a smrt v české lidové kultuře*. Praha, 2004. s. 65. ISBN 80-7021-3973.

⁹⁹ *Tamtéž*, s. 75.

¹⁰⁰ GRULICH, J. „Slavnostní okamžiky“ – svatební a křestní obřad v období raného novověku. (Závěry tridentského koncilu a pražské synody ve světle jihočeských matričních zápisů z 2. poloviny 17. století) In *Historická demografie*, 24, 2000, s. 54-62. ISSN 032-0973.

¹⁰¹ NAVRÁTILOVÁ, Alexandra. *Narození a smrt v české lidové kultuře*. Praha, 2004. s. 66-78. ISBN 80-7021-3973.

¹⁰² MELKESOVÁ, M. „Geografický horizont křtů v polovině 17. století na Chýnovsku. In *Historická demografie*, 30, 2006, s. 209-212. ISSN 032-0973.

¹⁰³ NAVRÁTILOVÁ, Alexandra. *Narození a smrt v české lidové kultuře*. Praha, 2004. s. 94. ISBN 80-7021-3973.

vybírání majetnější lidé. Jméno bylo dítěti dáno při křtu, věřili, že správně vybrané jméno může ovlivnit osud dítěte, nebylo neobvyklé dítě pojmenovat po svém kmotrovi.¹⁰⁴

Další důležitou věcí při křtu byla doba jeho konání. Brzy ráno měla být pokřtěna děvčata, to proto, aby se brzy vdala. Chlapec, který byl křtěn odpoledne, se neměl v dospělosti opíjet. Pokud děťátko při křtu plakalo, tradovalo se, že se stane velkým světákem. V případě, kdy křest probíhal v poklidu, tak i taková klidná měla být dítěte povaha.¹⁰⁵

Křtiny byly většinou zakončeny bujarou oslavou, která se v různých městech a krajích od sebe lišila. Největší oslavy většinou probíhaly při křtění prvního dítěte, především tedy chlapce.¹⁰⁶

¹⁰⁴ LENDEROVÁ, M. – JIRÁNEK, T. – MACKOVÁ., M. *Z dějin české každodennosti: Život v 19. století*. Praha, 2009. s. 171. ISBN 978-80-246-1683-4.

¹⁰⁵ NAVRÁTILOVÁ, Alexandra. *Narození a smrt v české lidové kultuře*. Praha, 2004. s. 80. ISBN 80-7021-3973.

¹⁰⁶ *Tamtéž*, s. 101.

7 ŠESTINEDĚLÍ

Po porodu následovalo období zvané šestinedělí, při němž matka musela být s dítětem izolována od okolí až do očistného rituálu. Žena nesměla po tuto dobu vycházet ven. Tradovalo se, že kdyby tato nařízení porušila, mohli by ji i dítě napadnout zlí duchové. Matku mohla navštívit porodní bába, nebo sousedky, které jí po porodu většinou přinášely polévku. Po celou dobu trvání šestinedělí byla matka s děťátkem izolovaná na lůžku v koutě světnice, oddělenou plachtou, které se říkalo koutnice.¹⁰⁷ V Čechách se nejvíce používal název *koutro*, na Moravě to byl *betlém*. Kout byl od stropu až na zem zakrytý koutnicí, ta se zavěšovala na bidlo.¹⁰⁸

V chudých rodinách, kde si nemohly dovolit vyhradit jednu místnost pouze pro maminku s dítětem, nahromadily na její postel co největší množství peřin, rozložených po židlích a vytvořily tím jakousi bariéru mezi matkou a ostatními.¹⁰⁹

Důvodem izolace žen v šestinedělí byl strach ostatních lidí, kteří věřili, že dokud žena nebude mít za sebou církevní úvod v kostele, může ve městě či vesnici její přítomnost způsobit všelijaké pohromy – bouři, povodeň, požár, úhyn dobytka a neúrodu.¹¹⁰

Po skončení šestinedělí mohla maminka i s děťátkem na církevní úvod. Mnohdy byl úvod větší oslava než křtiny. Především pro prvoroďičku se tento akt stal významným životním mezníkem. Na tento obřad se oblékla slavnostně a částí jejího oděvu se stala takzvaná *úvodnice*. To byl pruh látky, který byl slavnostně a bohatě zdobený, v některých případech i lemovaný různými krajkami a ozdobami. Ženě se tímto úvodem otevřel zcela nový životní směr – svět matek.¹¹¹ Poté se maminka začíná vracet do každodenního koloběhu života a péči o novorozence.

V případě, že matka neměla dostatek mléka, mohla kojení přenechat kojné, to si mohli dovolit především v majetnějších rodinách. Výběr kojné se musel konzultovat s lékařem. Kojná musela splňovat určité podmínky a to být absolutně zdravá, produkovat dostatek mléka a dosahovat určité věkové hranice. Nesmělo ji být pod 18 let a zároveň nesměla být moc stará. Existovaly kraje, kde byla jakási pověst dobrých kojných. Týkalo se to například krajů Plzeňského a Slovačského. Většinou se však vybíraly kojné z venkova.¹¹²

¹⁰⁷ *Tamtéž*, s. 106.

¹⁰⁸ *Tamtéž*, s. 107.

¹⁰⁹ *Tamtéž*, s. 108.

¹¹⁰ *Tamtéž*, s. 110.

¹¹¹ LENDEROVÁ, M. – JIRÁNEK, T. – MACKOVÁ, M. *Z dějin české každodennosti: Život v 19. století*. Praha, 2009. s. 171. ISBN 978-80-246-1683-4.

¹¹² BULÍŘ, K. *Těhotenství, porod, šestinedělí*. Praha, 1903. s. 68-69.

8 PORODNOST V HLINSKU

Tato část práce je věnována výzkumu natality a evidencí nemanželských dětí v letech 1801–1906 v Hlinsku. Hlavním důvodem výběru tohoto města bylo to, že tato lokalita ještě nebyla v tomto směru probádaná a je zde vhodná dostupnost matrik. Primárně byla data získávána metodou anonymní excerpcce dat. V případě narození nemanželského dítěte bylo přistoupeno ke jmenné excerpci dat a byly dohledávány další životní mezníky. Záznamy, které byly z matrik získány, byly zpracovány do excelových tabulek. V práci jsou evidováni všichni živě narození v daném období se speciálním zřetelem na nemanželské děti.

Veškeré získané údaje jsou porovnávány především s lokalitou Polička, kterou již zpracovala Eliška Chadimová ve své diplomové práci *Populační vývoj města Poličky v letech 1800-1909*.¹¹³ Polička se nachází na pomezí Čech a Moravy, často o ni můžeme slyšet jako o „severní bráně Vysočiny“.¹¹⁴ Polička je mým rodným městem a práce od Elišky Chadimové se zabývá stejným časovým rozmezím, tudíž byla jasnou volbou pro porovnávání.

V podkapitole, která se věnuje porovnání hrubé míry porodnosti, jsou údaje srovnány nejen s již zmiňovanou Poličkou, ale i s farností Zdechovice, kterou zpracovala, jako svou diplomovou práci Šárka Nekvapil Jirásková a to *Demografický vývoj farnosti Zdechovice v letech 1790-1899*.¹¹⁵ V poslední řadě k porovnání poslouží bakalářská práce od Anny Pechové *Demografický vývoj farnosti Horní Jelení v 19. století*.¹¹⁶

Dále se práce zabývá sezónním rozložením porodů, které je opět porovnáváno s výše zmíněnými lokalitami.

Největší zřetel je dán na otázky ohledně nemanželských dětí a jejich matek. Taktéž se práce zabývá legitimizací mimomanželských potomků, a sociálním původem jejich otců, které se podařilo z daného období z matrik narozených v Hlinsku zjistit.

Veškeré zjištěné údaje jsou shrnuty do tabulek a grafů, které nám pomohou s lepší představou dané problematiky. Všechny výstupy uvedené v tabulkách jsou získávány na základě vlastního výzkumu, není-li uvedeno jinak.

¹¹³ CHADIMOVÁ, E. *Populační vývoj města Poličky v letech 1800-1909*. Diplomová práce (ved. prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.). Univerzita Pardubice, 2015.

¹¹⁴ KONEČNÝ, S. – RŮŽIČKA, J., Polička. *Věnné město*. Argo, 2001. s. 3-6. ISBN 80-7203-397-2.

¹¹⁵ JIRÁSKOVÁ, Šárka. *Demografický vývoj farnosti Zdechovice v letech 1790 – 1899*. Diplomová práce (ved. prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.). Univerzita Pardubice, 2010.

¹¹⁶ PECHOVÁ, Anna. *Demografický vývoj farnosti Horní Jelení v 19. století*. Bakalářská práce (ved. Mgr. Šárka Nekvapil Jirásková). Univerzita Pardubice, 2016.

9 POČET NAROZENÝCH DĚTÍ V HLINSKU

Následující kapitola je věnována porodnosti od roku 1801 až do roku 1906 ve městě Hlinsko. Období od roku 1901–1906 je zkrácené s ohledem na dostupnost matrik.

Natalita byla zkoumaná nejen na základě katolické, ale i nekatolické evidence. Studovány byly matriční knihy sborů, ke kterým se s ohledem na geografickou blízkost mohli obyvatelé Hlinska hlásit. Byly to sbory – Raná, Krouna, Krucemburk a Svratouch¹¹⁷.

Za tuto dobu se v oblasti živě narodilo celkem 12 738 dětí. V Hlinsku se živě narodilo 6 613 chlapců (51,9 %) a 6 125 dívek (48,1 %), což svědčí o správnosti evidence, jelikož chlapců se v globálním měřítku rodilo více. Pouze v letech 1831–1840 se narodilo o necelé procento více dívek než chlapců.

Ve sledované oblasti nežilo pouze obyvatelstvo hlásící se ke katolické víře, proto je také v tabulkách uváděno rozdělení katolík/nekatolík. V Hlinsku bylo evidováno přesně 132 nekatolíků, z toho 81 mužů a 51 žen.

¹¹⁷ Viz Soupis pramenů a literatury.

Tabulka 1 Narozené děti v Hlinsku roku 1801-1906 s ohledem na pohlaví a víru

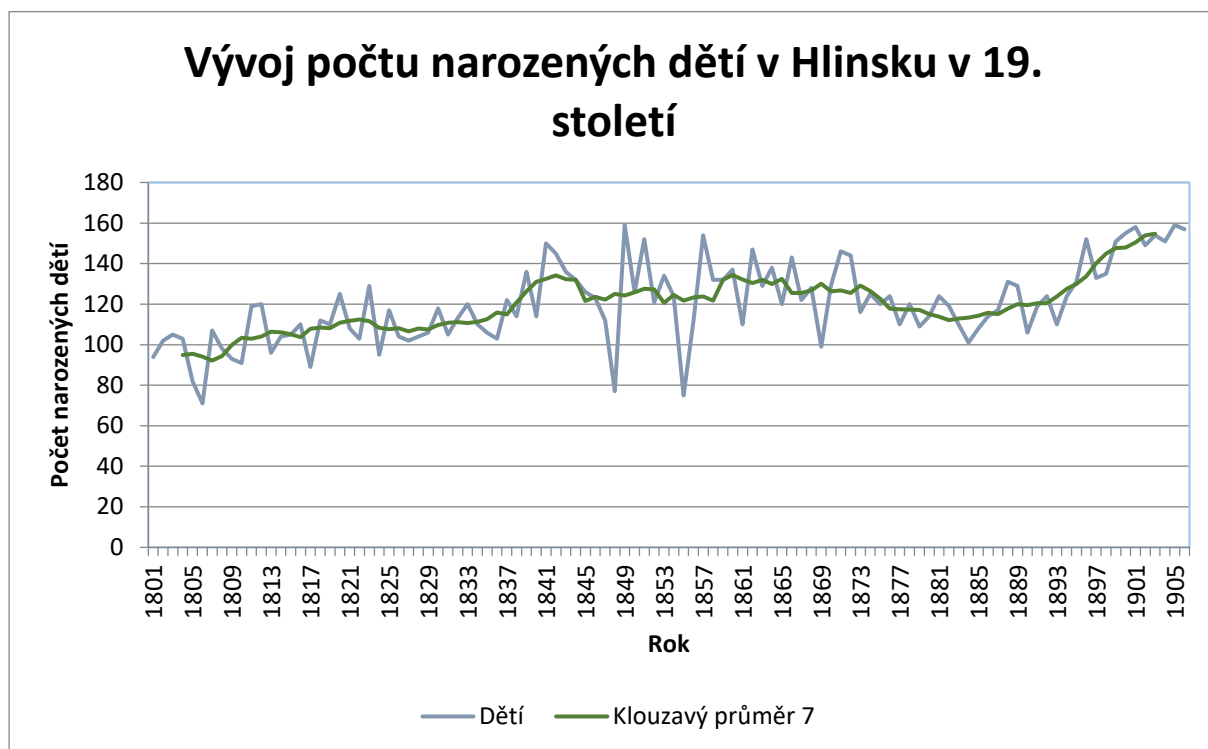
	Chlapci			Dívky			Celkem		
	katolík	nekatolík	celkem	katolík	nekatolík	celkem	katolík	nekatolík	všichni
1801-1810	499	4	503 53,2 %	440	3	443 46,8 %	939	7	946
1811-1820	577	1	578 53,0 %	510	2	512 47,0 %	1 087	3	1 090
1821-1830	579	15	594 54,7 %	488	4	492 45,3 %	1 067	19	1 086
1831-1840	558	12	570 49,9 %	569	4	573 50,1 %	1 127	16	1 143
1841-1850	646	13	659 51,2 %	619	8	627 48,8 %	1 265	21	1 286
1851-1860	669	5	674 52,9 %	596	3	599 47,1 %	1 265	8	1 273
1861-1870	641	7	648 51,2 %	614	3	617 48,8 %	1 255	10	1 265
1871-1880	607	7	614 50,0 %	602	12	614 50,0 %	1 209	19	1 228
1881-1890	600	9	609 52,5 %	545	5	550 47,5 %	1 145	14	1 159
1891-1900	683	6	689 51,6 %	641	4	645 48,4 %	1 324	10	1 334
1901-1906	474	2	476 51,2 %	449	3	452 48,8 %	923	5	928
celkem	6 533	81	6 614 51,9 %	6 073	51	6 124 48,1 %	12 606	132	12 738

Tabulka je rozdělena do jednotlivých desetiletí – eviduje počet živě narozených po deseti letech. V této tabulce jsou zaznamenána veškerá narození bez ohledu na to, zda pocházejí z manželského svazku, či nikoliv. Nejvíce potomků přišlo na svět v závěru století. Dekáda roku 1891–1900 zaznamenala 1 334 nově narozených. Druhé a třetí místo v nejvyšším počtu přírůstků můžeme přiřadit polovině století, kde se v letech 1841–1850 evidovalo 1 286 dětí a v letech 1851–1860 přesně 1 273 nově narozených. Naopak nejméně narozených bylo evidováno na počátku století a dále v jeho závěru. Závěr století je však sporný, jelikož bylo z důvodu dostupnosti matrik studováno pouze šest let.

V této tabulce nejsou zaevidovaná mrtvorozená dítěta, těch bylo v Hlinsku zapsáno 123, mezi nimi tři nekatolického původu a 26 z nich pocházelo mimo manželský svazek.

Dvojčat se za sledované období narodilo 106 párů. Pouze tři z nich se narodila do protestantské rodiny, jednalo se o samé chlapce. Pokud bychom rozdělili dvojčata dle pohlaví, narodilo se v páru 48 dívek a 58 chlapců. V daném období nebyly zaznamenány porody trojčat či jiné vícečetné porody.

Graf 1 Vývoj počtu narozených se sedmiletým klouzavým průměrem



Z přiloženého grafu o vývoji narozených dětí se sedmiletým klouzavým průměrem je patrné, že porodnost v Hlinsku byla poměrně kolísavá a nestálá.

Velmi málo dětí se narodilo v revolučním roce 1848 a to přesně 77 novorozených. Hned následující rok se rodiče mohli těšit z největšího množství potomků, narodilo se jich nejvíce za sledované období, přesně 159. Nejmenší nárůst populace zaznamenalo Hlinsko v období napoleonských válek roku 1806, a to pouhých 71 děťátek.

Pro české země byly nejvíce krizové právě roky 1805 a 1806, čemuž odpovídá i sledovaná oblast. České země postihla krize spojená se špatným zásobováním a především výskyt epidemie tyfu, která se rychle rozšířila do všech měst. Francouzsko-rakouská válka sužovala české země a na jejich území se shromažďovaly vojenské sbory všech zúčastněných stran. V roce 1806 dokonce klesla hrubá míra porodnosti v českých zemích pod 35 promile.¹¹⁸

Co se týče rozdělení míry plodnosti mezi jednotlivé sociální vrstvy v českých zemích, na počátku 19. století mezi nimi nebyl zřetelný rozdíl. Vliv na plodnost nemělo sociální postavení, jako spíše velký věkový rozdíl manželů, zdravotní stav, či snad rozpad manželství, který však nemohl být legálně rozvázán.¹¹⁹

¹¹⁸ FIALOVÁ, Ludmila. Změny ve vývoji plodnosti v českých zemích za demografické revoluce. In *Historická demografie 15*, 1991, s. 144. ISSN 0323-0937.

¹¹⁹ *Taméž*, s. 144-145.

Ve 30. letech 19. století se v českých zemích začal zvyšovat sňatkový věk ženy. Všeobecným občanským zákonem došlo ke zvýšení věkové hranice. Tímto trendem se začala snižovat délka plodného období ženy. Díky tomu začal ubývat počet dětí narozených v manželství. Nejvíce se snížená hodnota hrubé míry porodnosti projevila v Čechách, kde bylo odkládání veselky o mnoho výraznější než na Moravě a ve Slezsku.¹²⁰

Až v polovině 19. století se začaly objevovat rozdíly mezi sociálními vrstvami obyvatelstva. V tuto dobu se začínal vědomě snižovat a limitovat takový počet dětí, který daná rodina považovala za žádoucí. V závěru 70. let bylo snižování velikosti rodiny patrné ze všech ukazatelů, kterými dokážeme porodnost určit. Například roku 1910 se ženám ve věku 30–39 let narodilo až o polovinu méně dětí než v 18. a 19. století. U mladších žen tento jev klesal poněkud mírněji.¹²¹

9.1 Hrubá míra porodnosti

Hrubá míra porodnosti je vyjádření počtu narozených na 1000 obyvatel středního stavu obyvatel. Porovnání jsou provedena pouze pro roky uvedené v tabulce, kde byl znám přesný počet populace žijící v konkrétním roce v Hlinsku. Dále v této podkapitole bude porovnávána hrubá míra s celozemskými údaji a dále s farností Zdechovice, Poličkou a v poslední řadě s farností Horní Jelení.

Tabulka 2 Hrubá míra porodnosti ve srovnání s celozemskými údaji

Rok	Počet obyvatel ¹²²	Počet narozených (pětiletý průměr)	Hrubá míra porodnosti Hlinsko (promile)	Hrubá míra porodnosti v českých zemích ¹²³ (promile)
1869	4 882	127,8	26,1	38,2
1880	4 964	118,4	23,8	37,1
1890	5 231	116,4	22,2	35,3

Z tabulky je patrné, že Hlinsko v porovnání s celozemským trendem dost zaostávalo. Nejblíže se přiblížilo průměru v roce 1869 a to 26,1 narozených na tisíc obyvatel. V roce 1880

¹²⁰ FIALOVÁ, L. – HORSKÁ, P. – MAUR, E. et. al. *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. Mladá Fronta, 1996. s. 169-170. ISBN 80-204-0283-7

¹²¹ *Tamtéž*, s. 169.

¹²² RŮŽKOVÁ, J. – ŠKRABAL, J. *Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005*. Praha, 2006. s. 508. ISBN 80-250-1310-3.

¹²³ Obyvatelstvo - roční časové řady. *Český statistický úřad*, 11. 6. 2015 [cit. 9. 4. 2020]. URL: < https://www.czso.cz/csu/czso/obyvatelstvo_hu >.

se v českých zemích narodilo o 13,3 dětí na 1 000 obyvatel více než v Hlinsku. Zřejmě tomu tak bylo z důvodu, že Hlinsko bylo spíše venkovského charakteru a spousta mladých lidí odcházela za prací do větších měst. Avšak i v Hlinsku byla rozvinutá tovární výroba, která sem mohla přilákat více mladých lidí.

V českých zemích se hrubá míra porodnosti vyskytovala mezi 42-43 promile.¹²⁴ To přetrvávalo až do poloviny 20. let 19. století. Poté následoval pokles a v 80. letech se hodnoty pohybovaly okolo 36 narozených na 1000 obyvatel.¹²⁵

Tabulka 3 Hrubá míra porodnosti ve srovnání s farností Zdechovice

Rok	Počet obyvatel¹²⁶	Počet narozených (pětiletý průměr)	Hrubá míra porodnosti Hlinsko (promile)	Hrubá míra porodnosti farnosti Zdechovice¹²⁷ (promile)	Hrubá míra porodnosti v českých zemích (promile)¹²⁸
1869	4 882	127,8	26,1	37,8	38,2
1880	4 964	118,4	23,8	36,3	37,1
1890	5 231	116,4	22,2	33,0	35,3

Pro další srovnání jsou vybrány spíše zemědělsky orientované Zdechovice. Ve znázorněné tabulce můžeme vidět, že se farnost Zdechovice mnohem více přiblížila celozemskému trendu. I přes to, že měla farnost o poznání méně obyvatel, než sledované Hlinsko. V uvedených letech byl počet obyvatel až o tisíc menší. Hodnoty se v letech 1869, 1880 a 1890 u farnosti pohybují mezi 33–37 promile.

Ve farnosti Zdechovice objevujeme nejmenší rozkolísanost porodnosti. Občas se i u ní objevuje tendence vzrůstu a následného poklesu, není však tak výrazná jako u Hlinska. Napoleonské války zasáhly obě sledované lokality podobně, u obou to znamenalo dlouhodobější stagnaci v rámci porodnosti.

Co se týče rozdělení porodnosti dle pohlaví, ve farnosti Zdechovice přišlo na svět chlapců 51,5 % a dívek 48,5 %.¹²⁹ Podobný jev můžeme sledovat i u Hlinska. Konfesně byla srovnávaná lokalita velmi smíšená.

¹²⁴ Promile- počet narozených na 1000 obyvatel

¹²⁵ FIALOVÁ, L. – HORSKÁ, P. – MAUR, E. et. al. *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. Mladá Fronta, 1996. s. 169-172. ISBN 80-204-0283-7

¹²⁶ RŮŽKOVÁ, J. – ŠKRABAL, J. *Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005*. Praha, 2006. s. 508. ISBN 80-250-1310-3.

¹²⁷ JIRÁSKOVÁ, Š. *Demografický vývoj farnosti Zdechovice v letech 1790-1899*. Diplomová práce (ved. prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.). Univerzita Pardubice, 2010 s. 55.

¹²⁸ Obyvatelstvo - roční časové řady. *Český statistický úřad*, 11. 6. 2015 [cit. 9. 4. 2020].

URL: < https://www.czso.cz/csu/czso/obyvatelstvo_hu >.

¹²⁹ *Tamtéž*, s. 51.

Tabulka 4 Hrubá míra porodnosti ve srovnání s Poličkou

Rok	Počet obyvatel¹³⁰	Počet narozených (pětiletý průměr)	Hrubá míra porodnosti Hlinsko (promile)	Hrubá míra porodnosti v Poličce¹³¹ (promile)	Hrubá míra porodnosti v českých zemích¹³² (promile)
1869	4 882	127,8	26,1	32,7	38,2
1880	4 964	118,4	23,8	32,8	37,1
1890	5 231	116,4	22,2	35,3	35,3

Další lokalitou, která byla vhodná pro srovnávání s Hlinskem se stala Polička. Tato lokalita měla podobný počet obyvatel jako mnou sledované Hlinsko. Hodnoty byly u Poličky o pár stovek menší. Co se týče hrubé míry porodnosti, vedla si Polička o poznání lépe, i přesto, že měla menší počet obyvatel. Hodnoty se v letech 1869, 1880 a 1890 se ve srovnávané oblasti pohybují mezi 32–35 promile.

Vývoj porodnosti byl v Poličce velmi nestálý. Hodnoty se pohybují kolísavě nahoru a dolů. Epidemie tyfu a napoleonské války v letech 1805–1806 zasáhly srovnávanou oblast ještě ve větší míře než Hlinsko. Od 80. let 19. století se objevuje v Poličce větší nárůst narozených. Důvodem toho bylo, že se do Poličky začínalo stěhovat více obyvatel.¹³³ V Poličce se v této době vybudovala železnice a lidé si díky tomu zde začínají stavět nové domy.¹³⁴ Na svět přišlo chlapců 50,6 % a dívek 49,4 %.¹³⁵ S Hlinskem se tento jev liší pouze o jedno procento.

¹³⁰ RŮŽKOVÁ, J. – ŠKRABAL, J. *Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005*. Praha, 2006. s. 508. ISBN 80-250-1310-3.

¹³¹ CHADIMOVÁ, E. *Populační vývoj města Poličky v letech 1800-1909*. Diplomová práce (ved. prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.). Univerzita Pardubice, 2015 s. 63.

¹³² Obyvatelstvo - roční časové řady. *Český statistický úřad*, 11. 6. 2015 [cit. 9. 4. 2020].

URL: < https://www.czso.cz/csu/czso/obyvatelstvo_hu >.

¹³³ CHADIMOVÁ, E. *Populační vývoj města Poličky v letech 1800-1909*. Diplomová práce (ved. prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.). Univerzita Pardubice, 2015 s. 61.

¹³⁴ *Tamtéž*, s. 15.

¹³⁵ *Tamtéž*, s. 60.

Tabulka 5 Hrubá míra porodnosti ve srovnání s farností Horní Jelení

Rok	Počet obyvatel ¹³⁶	Počet narozených (pětiletý průměr)	Hrubá míra porodnosti Hlinsko (promile)	Hrubá míra porodnosti ve farnosti Horní Jelení ¹³⁷ (promile)	Hrubá míra porodnosti v českých zemích ¹³⁸ (promile)
1869	4 882	127,8	26,1	27,6	38,2
1880	4 964	118,4	23,8	26,3	37,1
1890	5 231	116,4	22,2	23,2	35,3

Poslední srovnávanou oblastí se stalo Horní Jelení. Ohledně počtu obyvatel má Horní Jelení průměrně o tisíc obyvatel méně. V hrubé míře porodnosti se nejvíce přiblížilo Hlinsku. Hodnoty se u Horního Jelení pohybují mezi 23–28 promile. Pokles v 80. letech má nejspíš na vině eliminování počtu dětí na rodinu.

Počet narozených v Horním Jelení začíná růst od roku 1815. Nejmenší počet narozených potomků se vyskytuje v období válek, konkrétně v roce 1812. Nejvyšší nárůst zaznamenalo Horní Jelení v polovině století. Bylo tomu tak i u Hlinska, avšak tam tento jev probíhal velmi kolísavě. U Horního Jelení jde křivka v polovině století vzestupně nahoru.¹³⁹

V průběhu 19. století se v Horním Jelení narodilo 51,5 % chlapců a dívek 48,5 %. Tato data se nejvíce přiblížila Hlinsku ze všech tří srovnávaných lokalit.

9.2 Sezónní rozložení porodů

Následující podkapitola se bude věnovat sezónnímu rozložení porodů. V dnešní době se narození dítěte většinou plánuje, v 19. století tomu tak úplně nebylo. Avšak žádoucím bylo, aby matka porodila spíše v zimních měsících. Tím pádem by měla dostatek času prožít klidné šestinedělí a poté se mohla navrátit zpátky do koloběhu života. V létě byla potřebná k různým povinnostem. Hlinsko však nebylo zemědělskou oblastí, tudíž nelze přesně určit podle čeho a zda vůbec lidé početí plánovali.

¹³⁶ RŮŽKOVÁ, J. – ŠKRABAL, J. *Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005*. Praha, 2006. s. 508. ISBN 80-250-1310-3.

¹³⁷ PECHOVÁ, A. *Demografický vývoj farnosti Horní Jelení v 19. století*. Bakalářská práce (ved. Mgr. Šárka Nekvapil Jirásková). Univerzita Pardubice, 2016 s. 31.

¹³⁸ Obyvatelstvo - roční časové řady. *Český statistický úřad*, 11. 6. 2015 [cit. 9. 4. 2020].

URL: < https://www.czso.cz/csu/obyvatelstvo_hu >.

¹³⁹ PECHOVÁ, A. *Demografický vývoj farnosti Horní Jelení v 19. století*. Bakalářská práce (ved. Mgr. Šárka Nekvapil Jirásková). Univerzita Pardubice, 2016 s. 30.

Během sledovaného období v Hlinsku nedošlo k výrazným výkyvům mezi jednotlivými měsíci. V průměru připadalo na jeden měsíc 35 porodů. Tabulka 6 dokazuje, že největší nárůst potomků připadal na leden ve výši 1 165 porodů. Dále nejvíce narozených ve sledované lokalitě spadá na únor a březen, což koresponduje i s celozemskými údaji, kdy byl nejpočetnější měsíc koncepce duben.¹⁴⁰ V případě odečtení devíti měsíců připadá koncepce na duben, květen a červen. V těchto měsících byl průměr porodů 37 za měsíc.

Pohlavní zdrženlivost během prosince a v čase předvelikonočním se v Hlinsku patrně nedodržovala. Církevní rok se tedy do porodnosti ve sledované lokalitě nijak neprojevil. Dokazuje to tabulka, kde je jasné, že děti se po devítiměsíční koncepci rodily stále ve velké míře a nebyly zde zaznamenány výrazné výkyvy.

Nejméně porodů na měsíc připadalo na duben, měsíc koncepce červenec. Hlinsko nebylo primárně zemědělskou oblastí, tudíž na život obyvatel neměly takový vliv cyklicky se opakující polní práce. Z tohoto důvodu si vysvětlují nerozkolísanost počtu porodů v zimních a letních měsících. Pro lepší přehlednost jsou v tabulce u všech tří oblastí tučně označeny tři nejpočetnější skupiny.

Tabulka 6 Sezónní rozložení porodů Hlinsko

Měsíc narození	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Měsíc koncepce	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	I	II	III
1801-1906												
Počet	1 165	1 061	1 154	974	1 030	1 037	1 010	1 037	1 093	1 061	1 008	1 108
Počet na den	37,58	37,56	37,23	32,47	33,23	34,57	32,58	33,45	36,43	34,23	33,6	35,74

Stejně jako srovnání hrubé míry porodnosti je lokalita u sezónního rozložení porodů komparována opět s farnostmi Zdechovice, Horním Jelením a Poličkou.

¹⁴⁰ FIALOVÁ, Ludmila. Sezónnost demografických událostí v českých zemích v 17. až 20. století. In *Demografie: revue pro výzkum populačního vývoje* 37, 1995, s. 11-12. ISSN 0011-8265

Tabulka 7 Sezónní rozložení porodů Zdechovice 1790-1899¹⁴¹

Měsíc narození	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Měsíc koncepce	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	I	II	III
Počet	1 367	1 195	1 249	1 195	973	1 019	1 033	1 105	1 092	1 063	1 029	1 097
Počet na den	44,1	42,3	40,3	39,8	31,4	34	33,3	35,6	36,4	34,3	34,3	35,4

Ve Zdechovicích se největší nárůst porodů objevuje v prvních třech měsících roku. Nejvyšší hodnotu narozených získala farnost v lednu, tedy koncepce proběhla v dubnu. Stejně s Hlinskem se to tedy shoduje s celozemským trendem a stejně tak obyvatelé farnosti nedodržovali církevní nařízení. V průběhu 19. století se však v tomto směru velmi uvolňuje radikálnost tohoto předpisu a málo kde byla tato nařízení plně dodržována.¹⁴²

Největší nárůst dětí v zimních měsících u zemědělské farnosti Zdechovice byl pravděpodobně proto, aby měla žena dostatek času se zotavit z porodu a mohla v plné síle zastat potřebnou práci, která ji čekala v letním a podzimním období.¹⁴³

Tabulka 8 Sezónní rozložení porodů Polička 1800-1909¹⁴⁴

Měsíc narození	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Měsíc koncepce	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	I	II	III
Počet	1 364	1 217	1 223	1 126	1 079	1 147	1 198	1 153	1 198	1 193	1 248	1 239
Počet na den	44,0	43,1	39,5	37,5	34,8	38,2	38,6	37,2	39,9	38,5	41,6	40,0

V práci o demografickém vývoji Poličky od Elišky Chadimové je patrné, že společně s Hlinskem měly stejně nerozkořísané údaje o sezónním rozložení. Ani v Poličce se

¹⁴¹ JIRÁSKOVÁ, Š. *Demografický vývoj farnosti Zdechovice v letech 1790-1899*. Diplomová práce (ved. prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.). Univerzita Pardubice, 2010 s. 95.

¹⁴² FIALOVÁ, Ludmila. Sezónnost demografických událostí v Českých zemích v 17. a 20. století. In *Demografie* 37, 1995. s. 12. ISSN 0011-8265.

¹⁴³ JIRÁSKOVÁ, Š. *Demografický vývoj farnosti Zdechovice v letech 1790-1899*. Diplomová práce (ved. prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.). Univerzita Pardubice, 2010 s. 95-96.

¹⁴⁴ CHADIMOVÁ, E. *Populační vývoj města Poličky v letech 1800-1909*. Diplomová práce (ved. prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.). Univerzita Pardubice, 2015 s. 70.

nedodržovala sexuální zdrženlivost okolo Velikonoc a Vánoc. V prvních dvou měsících roku zaznamenává Polička největší nárůst dětíátek.

Hlinsko ani Polička nebyly čistě zemědělskou oblastí, lidé se spíše věnovali řemeslné výrobě a v Hlinsku v poměrně velké části i tovární výrobě. Proto zde nelze uplatnit tvrzení, že nejvíce dětí se rodilo v zimních měsících, aby byla žena schopná práce na poli.¹⁴⁵

Tabulka 9 Sezónní rozložení porodů Horní Jelení 1800-1899¹⁴⁶

Měsíc narození	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Měsíc koncepce	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	I	II	III
Počet	703	655	722	679	696	637	623	715	708	722	689	666
Počet na den	22,7	23,2	23,3	22,6	22,5	21,2	20,1	23,1	23,6	23,3	23	21,5

V Horním Jelení se nejvíce dětí narodilo v březnu, září a v říjnu. Polička ani oblast Horní Jelení se neshoduje s celozemskými údaji s nejpočetnějším měsícem koncepce dubnem. Tento měsíc u obou obsadil nižší příčku.

V Horním Jelení se nejméně dětí rodilo v letních měsících, zde tomu tak bylo nejspíše proto, aby byla žena nápomocná v zemědělství. Dodržoval se zde průběh hospodářského roku jako například u Zdechovic.¹⁴⁷

¹⁴⁵ CHADIMOVÁ, E. *Populační vývoj města Poličky v letech 1800-1909*. Diplomová práce (ved. prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.). Univerzita Pardubice, 2015 s. 70.

¹⁴⁶ PECHOVÁ, A. *Demografický vývoj farnosti Horní Jelení v 19. století*. Bakalářská práce (ved. Mgr. Šárka Nekvapil Jirásková). Univerzita Pardubice, 2016 s. 59.

¹⁴⁷ *Tamtéž*, s. 59-60.

10 NEMANŽELSKÉ DĚTI

Tato část práce se bude zabývat problematikou nemanželských dětí. Nejprve je třeba podotknout, že nemanželské a nelegitimní děti nemůžeme chápat ve stejném významu. Nemanželské děti jsou takové, které se narodily mimo manželský svazek, mohly být však později legitimizovány, například vstupem do manželství matky a otce, který však nemusel být biologickým otcem dítěte, avšak vůči matce dítě nikdy nelegitimní nebylo.¹⁴⁸ Legitimizací došlo k mnohem lepšímu postavení dítěte ve společnosti.¹⁴⁹

Nemanželské děti se častěji vyskytovaly v severozápadní části Evropy, do které patří i naše země. Existovaly však určité regionální rozdíly, velmi záleželo na tom, zda se jedná o oblast katolickou, či protestantskou a jakým způsobem se na daném území uplatňoval dědický systém.¹⁵⁰

Počet nemanželských dětí se zvyšoval i v průběhu válečných tažení, kdy na našem území pobývala nepřátelská vojska. Co se týče sociálního postavení, tak více dětí narozených mimo manželství se rodilo především u nižších vrstev obyvatelstva.¹⁵¹ Nejčastěji docházelo k početí nemanželských dětí u lidí, kteří neměli dostatek prostředků, aby vyplatili dceři věno.

Ženy se bránily nechtěnému otěhotnění všemi možnými a dostupnými prostředky.¹⁵² Kontraceptivní metody, které již byly práci zmíněny, nebyly v té době tak spolehlivé, takže pokud selhaly, dívky se ze strachu z okolí velmi často dopouštěly i vraždy narozeného nemanželského dítěte.¹⁵³ Ve velké míře přicházely do jiného stavu především dívky osamělé a nemajetné, zejména pokud působily v cizí službě, kde docházelo ke svodu od autorit.¹⁵⁴

Největší výskyt dětí narozených mimo manželství můžeme zaznamenat především ve velkých městech. Důvodů, proč tomu tak bylo, je několik. Jak již bylo zmíněno, svobodná matka byla hanbou celé vesnice, proto se dívky, pokud měly možnost, rozhodly odjet do většího města, aby své dítě mohly odrodit ve větší anonymitě a skrýt tak svoji hanbu. Dalším důvodem

¹⁴⁸ TINKOVÁ, DANIELA. Ilegitimita a „nová ekonomie života“ v osvícenské Habsburské monarchii. In *Historická Demografie* 27, 2003. s. 134-135. ISBN 80-7330-037-0. ISSN 0323-0937.

¹⁴⁹ LENDEROVÁ, Milena – RÝDL, Karel. *Radostné dětství?: dítě v Čechách devatenáctého století*. Praha: Paseka, 2006. ISBN 80-7185-647-9.

¹⁵⁰ VELKOVÁ, Alice. *Krutá vrchnost, ubozí poddaní?: proměny venkovské rodiny a společnosti v 18. a první polovině 19. století na příkladu západočeského panství Štáhlavy*. Praha: Historický ústav, 2009. s. 335-336. ISBN 978-80-7286-151-4.

¹⁵¹ LENDEROVÁ, Milena, ed. al. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Vyd.1. Praha: NLN, Lidové noviny, 2009. Česká historie. s. 565. ISBN 978-80-7106-988-1.

¹⁵² NAVRÁTILOVÁ, Alexandra. *Narození a smrt v české lidové kultuře*. Praha, 2004, s. 32. ISBN 80-7021-397.

¹⁵³ TINKOVÁ, D., *Hřích, zločin a šílenství v čase odkouzlování světa*. Argo, 2004. s. 314-317. ISBN 80-7203-565-7.

¹⁵⁴ TINKOVÁ, DANIELA. Ilegitimita a „nová ekonomie života“ v osvícenské Habsburské monarchii. In *Historická Demografie* 27, 2003. s. 137. ISBN 80-7330-037-0. ISSN 0323-0937.

bylo to, že větší města nabízela mnohem větší pracovní uplatnění, a proto se zde shromažďovali lidé, kteří sem přijeli vykonávat nějakou službu. Důkazem jsou matriky pražských farností – například na Novém Městě pražském nemanželské děti vysoce převažují nad dětmi manželskými.¹⁵⁵

Nemanželské dítě bylo počato jak z náhodných „dožínkových“ vztahů, tak i dlouhodobých poměrů například mezi čeledí. Tento vztah byl velmi často založený na „zásnubách“, které probíhaly výměnou dárků, nebo darem od nápadníka, což značilo příslib manželství. Mimomanželské zplození se často objevovalo i formou incestu, nemuselo jít o pokrevný incest, ale časté jsou případy incestu mezi neprokrvenými příbuznými, například mezi nevlastním otcem a dcerou, sešvagřenými osobami a podobně.¹⁵⁶

V předchozích dobách, pokud k otěhotnění před svatbou došlo, byl tlak rodiny natolik silný, že ve většině případů se žena vdala a tím se vyhnula veřejnému zesměšnění. V 19. století dochází k výrazným změnám a ty znamenaly pro ženu mnohem větší svobodu a tím pádem častěji docházelo k plození nemanželských dětí.¹⁵⁷

10.1 Nemanželské děti napříč stoletími

Na nemanželské sexuální vztahy se v průběhu různých století zcela odlišoval názor. Tridentským koncilem bylo zavedeno to, že jedinou uznávanou formou manželství byl sňatek, který stvrdila církev. V důsledku toho stály nemanželské děti a jejich matky na okraji společnosti. Trestem končilo smilstvo a to většinou veřejnými pracemi, výpraskem a v horších případech vězením, či vyhnáním z panství.¹⁵⁸

Před reformou manželského práva pohlavní styk nebyl podmíněn církevním potvrzením manželství. V této době stačilo, aby si partneri dali slib, který probíhal určitou formou zásnub, a po tomto kroku už jim nic nebránilo v sexuálním sblížení. Situace se začíná měnit v 17. století, kdy postupně docházelo k „*zcírkevnění uzavírání sňatku*“, které zapříčinilo oddálení sexuálních vztahů až po církevním svatebním obřadu. Církev se snažila nemanželskou sexualitu

¹⁵⁵ LENDEROVÁ, Milena, et. al. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Vyd.1. Praha: NLN, Lidové noviny, 2009. Česká historie. s. 566. ISBN 978-80-7106-988-1.

¹⁵⁶ TINKOVÁ, Daniela. Ilegitimita a "nová ekonomie života" v osvícenské Habsburské monarchii. Problém svobodných matek a nemanželských dětí mezi sociální kontrolou a sociální péčí na prahu občanské společnosti. In *Historická demografie* 27, 2003, s. 152. ISBN 80-7330-0370. ISSN 0323-0937.

¹⁵⁷ GOODY, Jack. *Proměny rodiny v evropské historii*. Praha: Lidové noviny, 2006. s. 174. ISBN 80-7106-396-7.

¹⁵⁸ *Tamtéž*, s. 138-141.

eliminovat, avšak v určitých sociálních vrstvách byly nemanželské vztahy jevem vcelku obvyklým.¹⁵⁹

Přelom 18. a 19. století byl vcelku nakloněn k mimomanželským vztahům. Docházelo k modernizaci rodiny a změny v trestání dříve velmi těžkého hříchu – smilstva.¹⁶⁰ Tereziánským hrdelním zákoníkem, který byl vydán Marií Terezií roku 1769, mělo docházet k ochraně svobodných matek. Vrchnost měla za úkol dohlížet na její zdravotní stav, a zda rodiče či okolí těhotnou dívku netrestají, jako tomu bylo v předchozích dobách. Tato ochrana se nevztahovala jenom na nastávající matku, ale i na otce děťátka. Jeho jméno smělo být uvedeno v matrice pouze v případě, že o to sám požádal.¹⁶¹

Za vlády Josefa II. byly na krátký čas děti narozeny mimo manželství zrovnoprávněny s manželskými. Toto nařízení rozvinulo takzvanou „*sexuální revoluci*“, která vedla k velkému nárůstu nemanželských potomků.¹⁶² Zrovnoprávnění mimomanželských potomků s manželskými však v praxi příliš nefungovalo, a to i po celé 19. století.¹⁶³ Ke snaze vymýcení vražd nemanželských dětí bylo vydáno roku 1790 nařízení gubernia, jehož úkolem bylo chránit čest a osud mimomanželských potomků. Roku 1799 stát nabádá úřady i duchovenstvo, aby své poddané poučily a připomenuly jim tresty za zabití dítěte a ochranu matek, které zplodily dítě mimo manželství.¹⁶⁴

Všeobecný občanský zákoník vydaný v roce 1811 se mimo jiné věnoval i nemanželským potomkům. Opět zde platilo, že otec dítěte, zplozeného mimo manželství, mohl být do matriky zapsán pouze z vlastní vůle. Nemanželské dítě dle tohoto zákoníku nemá stejná práva jako dítě manželské a nese si matčino příjmení. Příjmení po otci mohlo získat pouze legitimizací. Dítě, které se narodilo mimo svazek, může požadovat od svých rodičů zaopatření, které je přiměřené jejich možnostem. Nadále jsou tedy nemanželské děti znevýhodňovány, ale

¹⁵⁹ LENDEROVÁ, Milena, et. al. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Vyd.1. Praha: NLN, Lidové noviny, 2009. Česká historie. s. 565. ISBN 978-80-7106-988-1.

¹⁶⁰ VELKOVÁ, Alice. *Krutá vrchnost, ubozí poddaní?: proměny venkovské rodiny a společnosti v 18. a první polovině 19. století na příkladu západočeského panství Štáhlavy*. Praha: Historický ústav, 2009. s. 336. ISBN 978-80-7286-151-4.

¹⁶¹ TINKOVÁ, Daniela. Ilegitimita a "nová ekonomie života" v osvícenské Habsburské monarchii. Problém svobodných matek a nemanželských dětí mezi sociální kontrolou a sociální péčí na prahu občanské společnosti. In *Historická demografie* 27, 2003, s. 138-141. ISBN 80-7330-0370. ISSN 0323-0937.

¹⁶² VELKOVÁ, Alice. *Krutá vrchnost, ubozí poddaní?: proměny venkovské rodiny a společnosti v 18. a první polovině 19. století na příkladu západočeského panství Štáhlavy*. Praha: Historický ústav, 2009. s. 336. ISBN 978-80-7286-151-4.

¹⁶³ LENDEROVÁ, Milena – RÝDL, Karel. *Radostné dětství?: dítě v Čechách devatenáctého století*. Paseka, 2006. s. 267. ISBN 80-7185-647-9.

¹⁶⁴ TINKOVÁ, Daniela. Ilegitimita a "nová ekonomie života" v osvícenské Habsburské monarchii. Problém svobodných matek a nemanželských dětí mezi sociální kontrolou a sociální péčí na prahu občanské společnosti. In *Historická demografie* 27, 2003, s. 148. ISBN 80-7330-0370. ISSN 0323-0937.

díky Všeobecnému občanskému zákoníku získaly alespoň právo na požadování určitého zaopatření.¹⁶⁵

V době před první světovou válkou nemanželské dítě nemohlo nést příjmení svého otce i přes to, že se k otcovství přiznal. Zlomový byl rok 1914, kdy manžel matky mohl dát dítěti své jméno a to veřejným či notářsky ověřeným prohlášením. K velkým změnám došlo v dobách Československé republiky. Stát pomáhal svobodným matkám příspěvkem na dítě. Samoživitelka však musela uvést jméno otce a pravdivost údajů, které uvedla, prověřovalo četnictvo.¹⁶⁶

Vzhledem k tomu, že počet nemanželských dětí stoupal, rozhodl se stát pomoci a zakládal nově zřizované nalezince a porodnice, které byly speciálně určeny pro svobodné matky. Roku 1602 byl založen první nalezinec v Praze, kde mohly matky za poplatek porodit a dítě zde nechat, aby se o něj ústav postaral, to vše probíhalo anonymně. V případě, že matka neměla dostatek finančních prostředků na zaplacení komfortnějšího porodu, byla odrozena začínajícími mediky a porodními bábami. Pokud zde chtěla své dítě ponechat, musela v ústavu minimálně čtyři měsíce působit jako kojná i cizím dětem.¹⁶⁷

10.2 Nemanželské děti v Hlinsku

Ze zkoumaného období let 1801–1906 nelze tvrdit, že evidence mimomanželských početí je zcela přesná. Není jisté, že všechny matky, které žily v Hlinsku, zde také zůstaly a nerozhodly se jít odrodit své nemanželské dítě ven z města. Ať už z důvodu ukrytí své „hanby“ či odchodem za prací. V případě, že žena odešla z města za prací a otěhotněla zde, velmi často ji farář ani neznal a neevidoval ji do matriky. K neúplnosti evidence docházelo i v případě, pokud novorozenec zemřel brzy po porodu, či už se narodil mrtvý. Farář tuto skutečnost někdy zapsal pouze do matriky zemřelých, nikoliv do matriky narozených.

Nemanželské děti umíraly mnohem častěji, než děti narozené v manželství, dokonce v prvním roce života dvakrát častěji než děti manželské. Jednoho roku života se nedožilo 40-45 % nemanželských potomků. Vyšší riziko úmrtnosti nastávalo v případě, kdy jeho matka neměla pevné domácí zázemí. Ženy, které porodily ve službě, což se stávalo velmi často, většinou měnily místo svého působiště a dítě braly s sebou, tím pádem je velmi těžké sledovat

¹⁶⁵ SCHELLE, Karel – SCHELLEOVÁ, Ilona. *Civilní kodexy 1811-1950-1964*. Brno, 1993, s. 69-73. ISBN 80210-1077-0.

¹⁶⁶ LENDEROVÁ, Milena, et. al. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Vyd.1. Praha: NLN, Lidové noviny, 2009. Česká historie. s. 582-583. ISBN 978-80-7106-988-1.

¹⁶⁷ *Tamtéž*, s. 565-566.

jejich další osud. Velmi často se nemanželské děti rodily ženám z nižších společenských vrstev. Lidé, kteří spadají do těchto vrstev, se v pramenech vyskytují méně často, tím se tedy opět zhoršuje jejich evidence.¹⁶⁸ Legitimizace, tedy přiznání se otce k dítěti, ať biologického či nevlastního, nemusí být v matrikách zaznamenána naprosto přesně.

V Hlinsku bylo za sledované období evidováno 12 738 dětí, z toho 1 013 potomků se narodilo mimo manželský svazek. Nemanželské děti tvořily 8 % z celkově živě narozených.

Největší nárůst zaznamenalo Hlinsko v letech 1891–1900, a to 13 % nemanželských dětí. Nejméně potomků zplozených bez manželského svazku se rodilo na počátku 19. století, konkrétně v letech 1801–1810. Avšak i přes to, se na počátku století nemanželské děti objevují. V této době probíhaly napoleonské války, a jak již bylo zmíněno, v období válek byl nárůst nemanželských dětí vyšší. Porodnost v této době nebyla však příliš vysoká právě v důsledku nelehké situace, která nastávala ve válečném období.

Nízká míra nemanželských dětí byla patrně z důvodu, že na počátku století byla nemanželská dívka velmi opovrhována. Samozřejmě nelze říci, že se mimomanželský sex neprovozoval, ale nátlak rodiny či okolí nejspíše způsobil, že dříve než došlo k narození miminka, se pár stal manželi. Na základě tohoto výzkumu to však není možné potvrdit. Ke zjištění, zda žena uzavírala sňatek již jako těhotná, by bylo třeba využít metodu rekonstrukce rodin.

Dle celozemských údajů nejvíce dětí přicházelo na svět okolo poloviny století. Což se dá potvrdit i u Hlinska. V českých zemích, tak jako v Hlinsku se od 20. let 19. století začal rapidně zvyšovat počet dětí, které byly zplozeny mimo manželství. Tento jev je možno vysvětlit tím, že v této době se začal zvyšovat svatební věk.¹⁶⁹ Nejvíce nemanželských potomků v českých zemích přicházelo na svět v polovině století a poté nárůst klesal. V Hlinsku tomu tak úplně nebylo, v polovině století sice dosáhl počet vysokých hodnot, avšak maxima můžeme nalézt v 90. letech 19. století.

¹⁶⁸ VELKOVÁ, Alice. *Krutá vrchnost, ubozí poddaní?: proměny venkovské rodiny a společnosti v 18. a první polovině 19. století na příkladu západočeského panství Štáhlavy*. Praha: Historický ústav, 2009. s. 336-337. ISBN 978-80-7286-151-4.

¹⁶⁹ FIALOVÁ, Ludmila – HORSKÁ, Pavla – MAUR, Eduard et. al. *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. Praha, 1996. s. 174. ISBN 80-204-0283-7.

Tabulka 10 Nemanželské děti v Hlinsku

Období	Počet narozených	Manželský původ	Nemanželský původ	Nemanželský původ v %
1801-1810	946	931	15	1,6 %
1811-1820	1 090	1 049	41	3,8 %
1821-1830	1 086	1 025	61	5,6 %
1831-1840	1 143	1 079	64	5,6 %
1841-1850	1 286	1 164	122	9,5 %
1851-1860	1 273	1 155	118	9,3 %
1861-1870	1 265	1 119	146	11,5 %
1871-1880	1 228	1 134	94	7,7 %
1881-1890	1 159	1 069	90	7,8 %
1891-1900	1 334	1 158	176	13,2 %
1901-1906	928	842	86	9,3 %
celkem	12 738	11 725	1 013	8,0 %

Tabulka, kterou zde můžeme vidět, potvrzuje skutečnost, že ve sledovaném období byl výskyt nemanželských dětí sice poměrně vysoký, avšak ve srovnání s celozemskými údaji Hlinsko zaostává. Maximum nemanželských dětí v českých zemích v 60. letech 19. století se pohybovalo okolo 14,5 %.¹⁷⁰ Hlinsko bylo sice městečko, ale spíše venkovského charakteru, proto nemůžeme očekávat takový nárůst nemanželských potomků, jako měla velká města.

Nemanželské děti se tu ale přesto vyskytují v poměrně vysoké míře, nejspíše to bylo způsobeno tím, že v Hlinsku byla vybudována továrna a ta nabízela pracovní příležitost mnoha mladým lidem. Zde se tedy poměrně snadno mohla mládež seznamovat a navazovat vztahy.

V 19. století ve většině částí Evropy rostla nemanželská porodnost v důsledku západoevropského sňatkového systému, což znamenalo vyšší sňatkový věk a častější výskyt lidí, kteří nevstoupili do manželského svazku celý život.¹⁷¹

Je otázkou, zda ženy, které přišly do jiného stavu bez manželského svazku, měly skutečně zničený celý život a zůstaly na okraji společnosti svobodné po celou dobu. Nejen touto problematikou se zabývala Alice Velková. Autorka se zaměřila na panství Šťáhlavy a zde probádala, že se většinou dvě třetiny žen provdaly. Pokud se žena provdala za biologického otce dítěte, stávalo se to většinou do roka. V případě, že šlo o sňatek s jiným mužem, většinou

¹⁷⁰ KÁRNÍKOVÁ, L., *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754-1914*. Praha, 1965. s. 336.

¹⁷¹ LENDEROVÁ, M. et al, *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: Lidové noviny, 2009. s. 571. ISBN 978-80-7106-988-1.

se tak stalo devět let od porodu.¹⁷² Dále by bylo dobré poukázat na práci Šárky Nekvapil Jiráskové, kdy ve svém díle *Protoindustriální společnost: Populační chování a strategie venkovského obyvatelstva v severovýchodních Čech v 18. a 19. století* prokazuje fakt, že ve Stružinci se ženy, které měly nemanželského potomka, velmi často provdaly, a navíc se svobodnými matkami stávaly i jejich sestry. Tedy rozhodně nebyly opovržením hodným příkladem.¹⁷³

V Hlinsku sice převažovala vyznání katolická, avšak i zde se vyskytují lidé s nekatolickým vyznáním. Všechny děti s jiným než katolickým vyznáním jsou shrnuty pod jeden pojem *nekatolíci*.

Tabulka 11 Nemanželské děti v Hlinsku s ohledem na víru

Období	Počet narozených	Katolíci			Nekatolíci		
		počet katolíků	z toho nemanželských		počet nekatolíků	z toho nemanželských	
			počet	%		počet	%
1801-1810	946	939	15	1,6	7	0	0,0
1811-1820	1 090	1 087	41	3,8	3	0	0,0
1821-1830	1 086	1 067	59	5,5	19	2	10,5
1831-1840	1 143	1 127	63	5,6	16	1	6,3
1841-1850	1 286	1 265	118	9,3	21	4	19,0
1851-1860	1 273	1 265	117	9,2	8	1	12,5
1861-1870	1 265	1 255	145	11,5	10	1	10,0
1871-1880	1 228	1 209	92	7,6	19	2	10,5
1881-1890	1 159	1 145	90	7,9	14	0	0,0
1891-1900	1 334	1 324	176	13,3	10	0	0,0
1901-1906	928	923	83	9,0	5	3	60,0
celkem	12 738	12 606	999	7,9	132	14	10,6

¹⁷² VELKOVÁ, Alice. Nemanželské děti ve venkovské společnosti na přelomu 18. a 19. století. In JIRÁNEK, Tomáš (ed.) – KUBEŠ, Jiří (ed.). *Sborník vědeckých prací Univerzity Pardubice. Dítě a dětství napříč staletími. 2. Pardubické bienále. 4.-5. dubna 2002.* Pardubice, 2002, s. 217. ISBN 80-7194-515-3. ISSN 1213-3485.

¹⁷³ NEKVAPIL JIRÁSKOVÁ, Šárka. *Protoindustriální společnost: populační chování a životní strategie venkovského obyvatelstva severovýchodních Čech v 18. a 19. století.* Pardubice: Univerzita Pardubice, 2019. ISBN 978-80-7560-261-9.

Vzhledem k tomu, že sledovaná lokalita je tedy z části smíšeného náboženství, jsou v práci zjišťovány počty nemanželských dětí s ohledem na víru (viz Tabulka 11).

Ačkoliv počet dětí, u kterých bylo uvedeno nekatolické vyznání, byl v celkovém počtu evidovaných porodů zanedbatelný, nelze přehlédnout, že podíl těchto novorozenců narozených mimo manželství byl výrazně vyšší než v případě dětí katolíků. Zkoumaný vzorek je však malý a nelze z něj vyvozovat rozsáhlejší závěry. Rozhodně by si tato problematika zasloužila hlubší studium.

Avšak je známo, že u nekatolických vyznání byl kladen důslednější postoj k otázkám manželství. Zajisté se nedaly vyloučit mimomanželské vztahy, ale nejspíše lidé s nekatolickým vyznáním více dbali na to, aby v případě, kdy dívka otěhotní mimo manželství, co nejdříve vstoupila do svazku manželského. Pro výzkum rozdílnosti sexuální zdrženlivosti mezi katolíky a nekatolíky by bylo třeba studovat regionální geografické rozdíly a smíšené sňatky. V závěru 18. století již bylo možné oficiálně se odvrátit od katolické víry.¹⁷⁴

Tabulka 12 Srovnání nemanželských dětí s Poličkou a celozemskými údaji (v %)

Nemanželské děti v %			
	<i>Hlinsko</i>	<i>Polička</i> ¹⁷⁵	<i>české země</i> ¹⁷⁶
1801-1810	1,6 %	3,6 %	6,4 %
1811-1820	3,8 %	5,3 %	10,1 %
1821-1830	5,6 %	8,2 %	12,7 %
1831-1840	5,6 %	5,9 %	13,0 %
1841-1850	9,5 %	7,8 %	14,3 %
1851-1860	9,3 %	6,8 %	14,2 %
1861-1870	11,5 %	7,1 %	14,5 %
1871-1880	7,7 %	5,5 %	10,8 %
1881-1890	7,8 %	7,0 %	11,5 %
1891-1900	13,2 %	9,6 %	12,6 %
1901-1906	9,3 %	8,3 %	11,8 %
celkem	8,0 %	7,0 %	X

¹⁷⁴ NEKVAPIL, JIRÁSKOVÁ, Šárka. *Protoindustriální společnost: Populační chování a životní strategie venkovského obyvatelstva severovýchodních Čech v 18. a 19. století*. s. 169. ISBN 978-80-7560-261-9.

¹⁷⁵ CHADIMOVÁ, E. *Populační vývoj města Poličky v letech 1800-1909*. Diplomová práce (ved. prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.). Univerzita Pardubice, 2015 s. 80.

¹⁷⁶ KÁRNÍKOVÁ, L., *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754-1914*. Praha, 1965. s. 336. Údaje jsou v pětiletých průměrech. Z toho byly vypočteny průměry za jednotlivá desetiletí.

S Hlinskem již byly v úvodu kapitoly porovnány celozemské údaje. Další porovnání proběhne s prací od Elišky Chadimové, ve které se autorka též hlouběji věnovala mimomanželskému početí. Pro lepší orientaci poslouží tabulka 12. Obě tyto lokality byly spíše venkovského charakteru. Polička byla rozdělena do tří částí- *Polička-město, Horní Předměstí a Dolní Předměstí*, v tabulce jsou shrnuty všechny tři části města. Podíly v těchto částí města se měnily a docházelo k určitým výkyvům. Polička se nejvíce přiblížila celozemským údajům v 90. letech 19. století, stejně tak jako mnou sledovaná lokalita. Hlinsko i Polička měly podíl nemanželských dětí oproti celozemskému trendu spíše nízký.

Hlinsko mělo oproti Poličce méně nemanželských dětí. Nejméně nemanželských dětí se v Hlinsku objevuje na počátku 19. století. V Poličce tomu tak bylo též, ač jich bylo o mnoho více než v Hlinsku. Vývoj obyvatelstva v Poličce stagnoval a až od 90. let 19. století z důvodu vybudování železniční trasy se rozpohyboval. V tuto dobu Hlinsko, které mělo většinu času méně nemanželských dětí, Poličku převýšilo na 13,2 %.

Velký počet nemanželských potomků zaznamenala Polička ve 20. letech 19. století, v Hlinsku tomu tak nebylo.¹⁷⁷

¹⁷⁷ CHADIMOVÁ, E. *Populační vývoj města Poličky v letech 1800-1909*. Diplomová práce (ved. prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.). Univerzita Pardubice, 2015 s. 79-80.

11 MATKY NEMANŽELSKÝCH DĚTÍ

V matrikách narozených byl ve výzkumu této práce brán největší zřetel především na nemanželské děti. U těchto mimomanželských potomků byly studovány veškeré informace, které v matrice lze dohledat. Zpočátku století nebylo příliš velké množství údajů o matkách nemanželských dětí, většinou byl sociální původ shrnut pod jejího otce, například – *tkalce dcera*. V průběhu let byl farář konkrétnější a o ženách, které otěhotněly nesezdané, se dalo zjistit více informací.

Hlavním předmětem zkoumání u svobodných matek se především stalo – jméno matky, její rodinný stav, tedy zda byla svobodná/vdaná/vdova. Dále zda byla ona sama zplozena mimo manželský svazek a v neposlední řadě jaké měla sociální postavení. V dalších podkapitolách budou rozebírány všechny studované aspekty.

11.1 Rodinný stav matky

Ve sledovaném období, tedy 1801–1906, bylo evidováno 869 matek, které počaly nemanželské dítě. Největší množství z nich tvořily matky svobodné (93 %). V sedmi případech přivedla na svět nemanželské dítě vdaná žena, tento jev nastal pouze v první polovině století a ve většině z nich (5) šlo o matku, která pocházela z nemanželského svazku. Ve dvou případech u vdaných matek, konkrétně v letech 1802 a 1804, kdy se narodila děvčátka Františka (1802) a Josívka (1804) byly děti téhož roku legitimizovány.

Svobodnými matkami se stávaly i vdovy, v případě Hlinska jich bylo 57 (6,6 %) a z toho pouze 13 jejich dětí bylo následně legitimizováno. V Poličce byl rodinný stav matek nemanželských dětí obdobný. Největší procento se objevovalo u svobodných žen. Co se týče vdov a vdaných žen v Poličce, tyto ženy neměly tak často nemanželské potomky jako tomu bylo v Hlinsku. Porody nemanželských dětí u vdaných žen se v Poličce objevily jen ve dvou z případů.¹⁷⁸

Tabulka 13 Rodinný stav matek nemanželských dětí

rodinný stav matky	Hlinsko	
	počet	%
svobodná	805	92,6 %
vdova	57	6,6 %
vdaná	7	0,8 %
celkem	869	100 %

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 84.

11.2 Původ matek

Dalším zajímavým faktorem, který do jisté míry může ovlivnit myšlení člověka je rodinný původ, ze kterého pochází. Z celkového počtu (869) svobodných matek bylo zkoumáno, zda ona sama pochází z úplné rodiny.

Nejvíce matek, které porodily nemanželské dítě, pocházelo ze sezdané rodiny. Je to zajímavé zjištění, jelikož byl očekávaný opačný jev. Dalo by se předpokládat, že pokud dívka nemá vzor kompletní rodiny, bude se spíše přiklánět k podobnému chování a větší procento výskytu nemanželských dětí připadne právě ženám, které samy pocházejí z nemanželského původu.

V porovnání s Poličkou je situace velmi podobná. Autorka v práci uvádí, že 92,3 % svobodných matek pochází z manželského svazku.¹⁷⁹ Tudíž ani v jednom ze zkoumaných měst neměl vzor úplné rodiny na budoucí svobodné matky rozhodující vliv.

Tabulka 14 Původ matek nemanželských dětí

	<i>Hlinsko</i>	
původ matek	počet	%
manželské	804	92,5 %
nemanželské	65	7,5 %
celkem	869	100,0 %

11.3 Sociální původ matek

Jak již bylo zmíněno, v první polovině století bylo v matrikách o sociálním původu ženy uvedeno spíše povolání jejího otce.

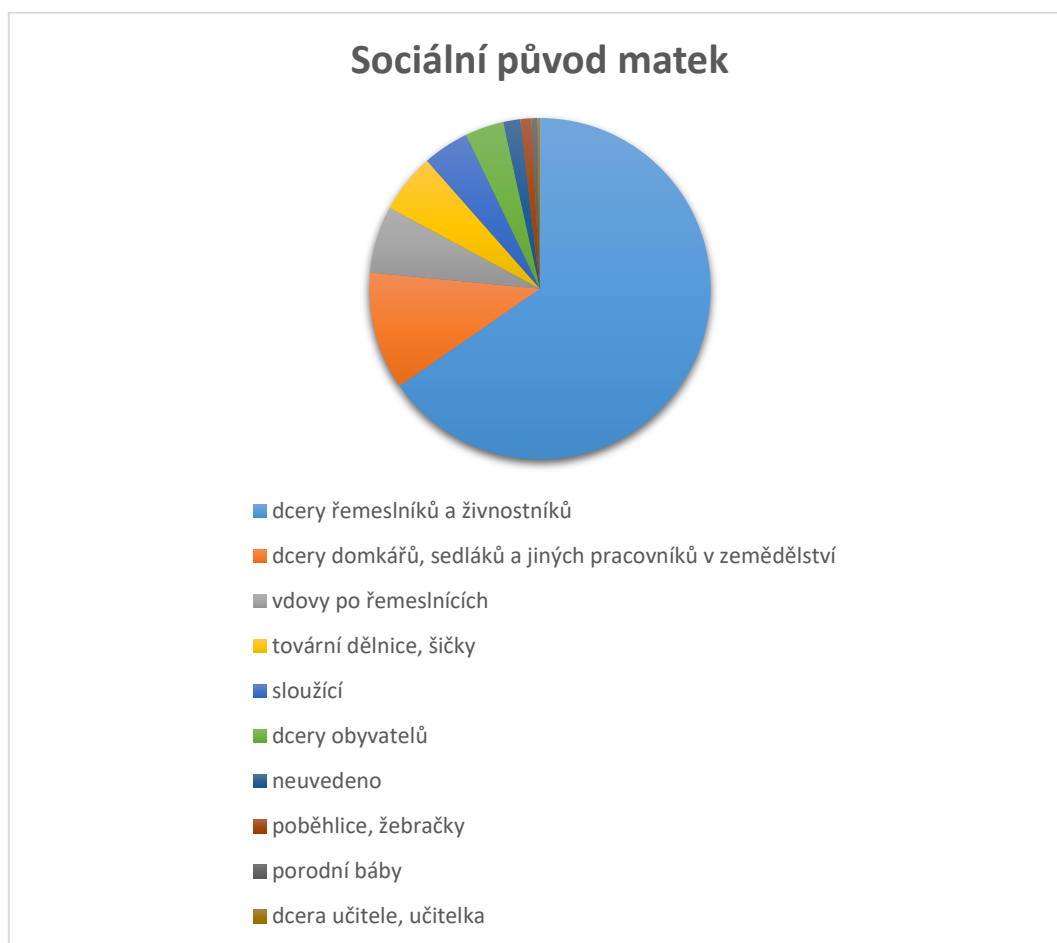
V pozdějších letech již byl farář přesnější a začala se objevovat i povolání, kterým se živila daná osoba. V evidenci se objevuje rozmanité množství různých typů povolání, proto jsou shrnuty tato povolání do deseti kategorií, které plně charakterizují vykonávanou činnost.

¹⁷⁹CHADIMOVÁ, Eliška. *Populační vývoj města Poličky v letech 1800-1909*. Diplomová práce (ved. prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.). Univerzita Pardubice, 2015. s. 84-85.

Tabulka 15 Sociální původ matek nemanželských dětí

	počet	%
dcery řemeslníků a živnostníků	568	65,4 %
dcery domkářů, sedláků a jiných pracovníků v zemědělství	97	11,2 %
vdovy po řemeslnících	55	6,3 %
tovární dělnice, šičky	49	5,6 %
sloužící	38	4,4 %
dcery obyvatelů	32	3,7 %
neuvedeno	14	1,6 %
poběhlíce, žebračky	9	1,0 %
porodní báby	5	0,6 %
dcera učitele, učitelka	2	0,2 %
Celkem	869	100,0 %

Graf 2 Sociální původ matek



Největší zastoupení měly ženy, jejichž otec se věnoval řemeslnické a živnostenské výrobě. Nadpoloviční většina žen, které zplodily nemanželského potomka, pochází z této skupiny. Je to celkem zřejmé, jelikož Hlinsku se příliš nedařilo zemědělskému hospodaření.

Druhou příčku obsadily ženy, které pocházely z rodiny domkářů a sedláků a jiných pracovníků v zemědělství. Polovina žen, které pocházejí z této sociální vrstvy, se do 2 let dočkala zlegitimizování dítěte.

V Hlinsku poměrně často plodily nemanželské děti i vdovy (55). Většinou je v matrikách u sociálního původu ženy uvedeno například – vdova po řezníkovi, tkalci a podobně.

V 2. polovině 19. století, přesněji v roce 1851, kdy se v Hlinsku objevila první textilní firma a práce v ní se stala zdrojem obživy mnoho hlineckým obyvatelům, se zvedl nárůst nemanželských potomků u žen, které vykonávaly funkci tovární dělnice. Rozvoj industrializace přispěl k tomu, že lidé začali více pracovat v továrnách, stěhovali se do větších měst za prací a zde mohl být ideální prostor pro navazování nových vztahů.

Pod kategorií *sloužící* jsou zahrnuty veškeré děvečky, dcery čeledínů a služky. Zkrátka lidé, kteří vykonávali jakousi službu. U děveček a služek nedošlo v žádném z případů k případné legitimizaci dítěte. Možná to bylo z důvodu toho, že se musely podvolit svému pánu, zaměstnavateli, ale to jsou pouze spekulace.

Další místo v tabulce patří *dcerám obyvatelů*, zde je shrnuto sociální postavení žen, které pocházely z rodin obyvatelů a měšťanů.

U 14 případů nebylo v matrice vyplněno sociální postavení ženy. Může to být buď nedostatečnou precizností faráře, či tím, že žena nepocházela z Hlinska a moc se toho o ní nevědělo.

V Hlinsku je zaznamenáno i několik případů, kdy se matkou nemanželského dítěte stala například *žebračka, tulačka a poběhlice*. Tulačkou se ženy stávaly z nejrůznějších důvodů. Ať už to byly různé duševní odchylky, či rodinné a společenské vlivy. Většinou se tulačkami stávaly ženy bez rodiny, tedy sirotci, alkoholičky a prostitutky. Tato skutečnost se potvrdila i u Hlinska, kdy většina těchto žen skutečně pocházela z neúplné rodiny. Tulačky si mohly přivydělávat jako děvečky, zde také velmi často docházelo k mimomanželskému početí.¹⁸⁰

V pěti případech se svobodnými matkami v Hlinsku, především v první polovině 19. století, staly *porodní báby*. Ani u jedné z nich v matrice není zmínky o případném otci, či legitimizaci.

¹⁸⁰ LENDEROVÁ, M. et. al., *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: Lidové noviny, 2009. s. 560. ISBN 978-80-7106-988-1.

V evidenci se objevila dcera učitele a v jednom případě je evidováno, že se matkou nemanželského dítěte stala učitelka. Učitelky však měly žít v celibátu, až do roku 1919, kdy československý parlament zrušil celibát učitelek. Stalo se tak v listopadu roku 1882, kdy katolička a učitelka Zdeňka Kotrčová přivedla na svět děvčátko Marii Annu mimo manželský svazek. Zdeňka Kotrčová vyučovala v Holetíně a byla manželskou dcerou Jana Kotrče, mlynáře z Heřmanova Městce, holčička Marie Anna se stala jejím jediným potomkem. Roku 1894 Zdeňka umírá na zápal plic, její dcerka tedy zůstává jako sirotek.

Eliška Chadimová ve své práci o Poličce uvádí, že nejčastěji nemanželské děti měla žena, která byla služebnou, jelikož tomuto povolání se ženy v Poličce věnovaly nejvíce. Dalšími v pořadí jsou švadleny, dělnice a nádenice.¹⁸¹ Autorka však zkoumá pouze malý vzorek, proto nelze vyvodit hlubší závěry.

Šárka Nekvapil Jirásková ve své demografické práci o Stružinci v kapitole o nemanželských dětech a svobodných matkách uvádí, že v její zkoumané lokalitě se polovina dívek, které zplodily mimomanželského potomka, provdalo v průměrném sňatkovém věku 32,4 let.¹⁸² Tudíž to, že dívka měla dítě bez manžela, nezaručuje, že se do konce života neprovdala a zůstala na okraji společnosti.

Vzhledem k tomu, že největší zastoupení žen, které se staly svobodnými matkami, pocházely z řemeslnické rodiny, je vhodné blíže představit tuto sociální vrstvu a odkrýt veškerá povolání, která se pod touto kategorií nacházejí. Pro lepší orientaci poslouží příložený *graf 3* a *tabulka 16*.

¹⁸¹ CHADIMOVÁ, E. *Populační vývoj města Poličky v letech 1800-1909*. Diplomová práce (ved. prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.). Univerzita Pardubice, 2015 s. 85.

¹⁸² NEKVAPIL, JIRÁSKOVÁ, Šárka. *Protoindustriální společnost: Populační chování a životní strategie venkovského obyvatelstva severovýchodních Čech v 18. a 19. století*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2019. s. 181. ISBN 978-80-7560-261-9.

Tabulka 16 Dcery řemeslníků a živnostníků

	počet	%
dcera tkalce	248	43,7 %
dcera hrnčíře	78	13,7 %
dcera řezníka	39	6,9 %
dcera krejčího	33	5,8 %
dcera dělníka	25	4,4 %
dcera obuvníka	23	4,0 %
dcera mlynáře	18	3,2 %
dcera tesaře	14	2,5 %
dcera kováře	13	2,3 %
dcera zedníka	12	2,1 %
dcera dýmkaře	12	2,1 %
dcera kožešníka	11	1,9 %
dcera krupaře	6	1,1 %
dcera koláře	6	1,1 %
ostatní	30	5,3 %
celkem	568	100,0 %

Je více než zřejmé, že největší počet svobodných matek pocházelo z rodin tkalců. Tomuto povolání se v Hlinsku věnovalo nejvíce lidí. Ve městě byly velké textilní firmy a ty zaměstnávaly přes 500 tkalců. V Hlinsku též prosperovalo hrnčírství, jelikož zde byl dostatek kvalitní hrnčírské hlíny, proto není překvapením, že druhou příčku obsazují ženy z rodin hrnčířů. Třetí nejvíce zastoupené povolání, ze kterého ženy pocházely, bylo z řeznické rodiny.

V tabulce jsou seřazena další zaznamenaná povolání dcer řemeslníků a živnostníků od nejpočetnějšího zastoupení po nejnižší.

Graf 3 Sociální vrstva dcer řemeslníků



Pod pojem řemeslníci jsou zahrnuti lidé, kteří v matrice neměli uvedené, zda by vlastnili domek, či by byli chalupníci nebo domkáři, ale že se opravdu živilí nějakým řemeslem. Blíže rozvedeno ve výše přiloženém grafu. Veškerá povolání, která se v matrice objevila, jsou rozepsána v přiloženém grafu a tabulce od nejpočetnějšího povolání.

V kategorii *ostatní* jsou evidována povolání, která nepřesáhla počet 1 %. Jsou to kupříkladu *dcery mydláře, koláře, bednáře, sklenáře, kniháře, rukavičníka, handlíře, kramáře a puškaře*. Ve vypracované evidenci se vyskytovaly velmi zřídka, proto jsou zařazeni pod jeden pojem.

12 LEGITIMIZACE

V následující kapitole je vyhrazen prostor pro potomky, které se sice narodily do nemanželského svazku, ale časem byly zlegitimizovány, ať už svým otcem biologickým či nevlastním. Dítě mohlo být legitimizováno sňatkem svých rodičů dodatečně. Pokud k manželství nedošlo, mělo dítě práva jako legitimní dědic ve vztahu k matce.

Jak již bylo zmíněno, nemanželských dětí se ve sledovaném období v Hlinsku narodilo 1 013.

Tabulka 17 Legitimace nemanželských dětí

legitimování dítěte	počet	%
uznáno	325	32,0 %
neuznáno	688	68,0 %
celkem	1 013	100,0 %

Za sledované období byla v Hlinsku větší převaha dětí, které zůstaly nelegitimní. Dítě bylo uznáno za vlastní ve 32 %. Větší procento dětí však zůstalo nelegitimní 68 %. Je však otázkou, zda farář evidoval všechny později zlegitimizované potomky. U Hlinska bylo dítě ve většině případech legitimizováno brzy po jeho narození, díky tomuto lze předpokládat, že se většinou jednalo o biologického otce. U potomků, kteří byli legitimizováni o několik let později, je téměř až nemožné dohledat, zda to byl jejich biologický otec či nikoliv. Objevují se však i případy, kdy bylo dítě legitimizováno až o 21 let později. Konkrétně v květnu roku 1849 se ženě jménem Marie Luháčová narodila dcera a legitimizována byla až v únoru roku 1870 tkalcem Václavem Petrákem.

Většinou zůstávaly v Hlinsku neuznány děti, jejichž matka pracovala jako tovární dělnice, nebo jako služebná. Tyto ženy většinou bydlely na jiném místě a do Hlinska se na čas nastěhovaly z důvodu práce. Matky, které porodily nemanželské dítě a pocházely z velmi chudých poměrů, jako tomu bylo u tulaček a žebraček, v evidenci rovněž nedosáhly uznání dítěte, a to ani v letech pozdějších.

Vzhledem k vyšší úmrtnosti novorozenců v důsledku špatných hygienických podmínek a nedostatečnou zdravotnickou péčí nemuselo ani k legitimizaci dojít, neboť to ani před smrtí dítěte rodiče nemuseli stihnout. Úmrtností se tato práce však nezabývá, tudíž je to pouze domněnka a tento fakt není ničím podložený.

12.1 Počet zaznamenaných legitimizací

I přes to, že se ve sledované lokalitě dočkalo legitimizace velmi málo dětí, je dobré tento významný krok evidovat do tabulky, a zjistit v jakém časovém období se tento jev nejčastěji vyskytoval.

Tabulka 18 Počet zaznamenaných legitimizací (v %)

	legitimizace	%
1801-1810	5	1,5 %
1811-1820	10	3,1 %
1821-1830	15	4,6 %
1831-1840	26	8,0 %
1841-1850	45	13,8 %
1851-1860	27	8,3 %
1861-1870	34	10,5 %
1871-1880	20	6,2 %
1881-1890	25	7,7 %
1891-1900	82	25,2 %
1901-1906	36	11,1 %
celkem	325	100,0 %

Pro lepší přehlednost poslouží tabulka 18. Zde je patrné, že v prvním desetiletí 19. století se velmi málo dětí dočkalo legitimizace. Na počátku století se velmi často stávalo, že dítě nebylo uznáno jako legitimní, ale otec zde uveden byl. Zřejmě se k dítěti otec přiznal, ale nepřijal ho za své. Hodnoty legitimizovaných potomků během let postupně narůstají, nejvíce uznaných dětí se objevilo v 90. letech 19. století. Je tedy zřejmé, že postupem času se i ženy, které otěhotněly mimo manželství, ve většině případů dočkaly legitimizace svého dítěte, a že se jim zvýšila šance se provdat. Je však nutno podotknout, že v letech, kdy bylo uznáno nejvíce nemanželských dětí – tedy v 90. letech 19. století, se v Hlinsku narodilo také největší procento nemanželských dětí. V 90. letech 19. století přišlo na svět 86 mimomanželských potomků a uznání se dostalo 95 % dětí.

V Poličce byla situace s legitimizací obdobná. Avšak tím, že se Polička skládala ze tří částí – Polička – město, Horní a Dolní předměstí dosahuje procentuálně vyšších hodnot. Autorka zde zkoumá hodnoty od 50. let. 19. století. I v Poličce dochází k nejčastější legitimizaci do dvou let dítěte, 55 % dětí bylo uznáno do dvou let od porodu.¹⁸³

¹⁸³ CHADIMOVÁ, E. *Populační vývoj města Poličky v letech 1800-1909*. Diplomová práce (ved. prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.). Univerzita Pardubice, 2015 s. 91.

13 OTCOVÉ NEMANŽELSKÝCH DĚTÍ

Další kapitola se bude věnovat mužům, kteří zplodili nemanželské dítě, nebo těm, kteří dítě legitimizovali, a tím ho přijali za své.

Jak již bylo zmíněno, velmi často, především v první polovině 19. století, se objevuje situace, kdy otec dítě nelegitimizoval, ale jeho jméno je přesto uvedeno v matrice. Výzkum byl zaměřen především na ty, kteří dítě uznali za vlastní.

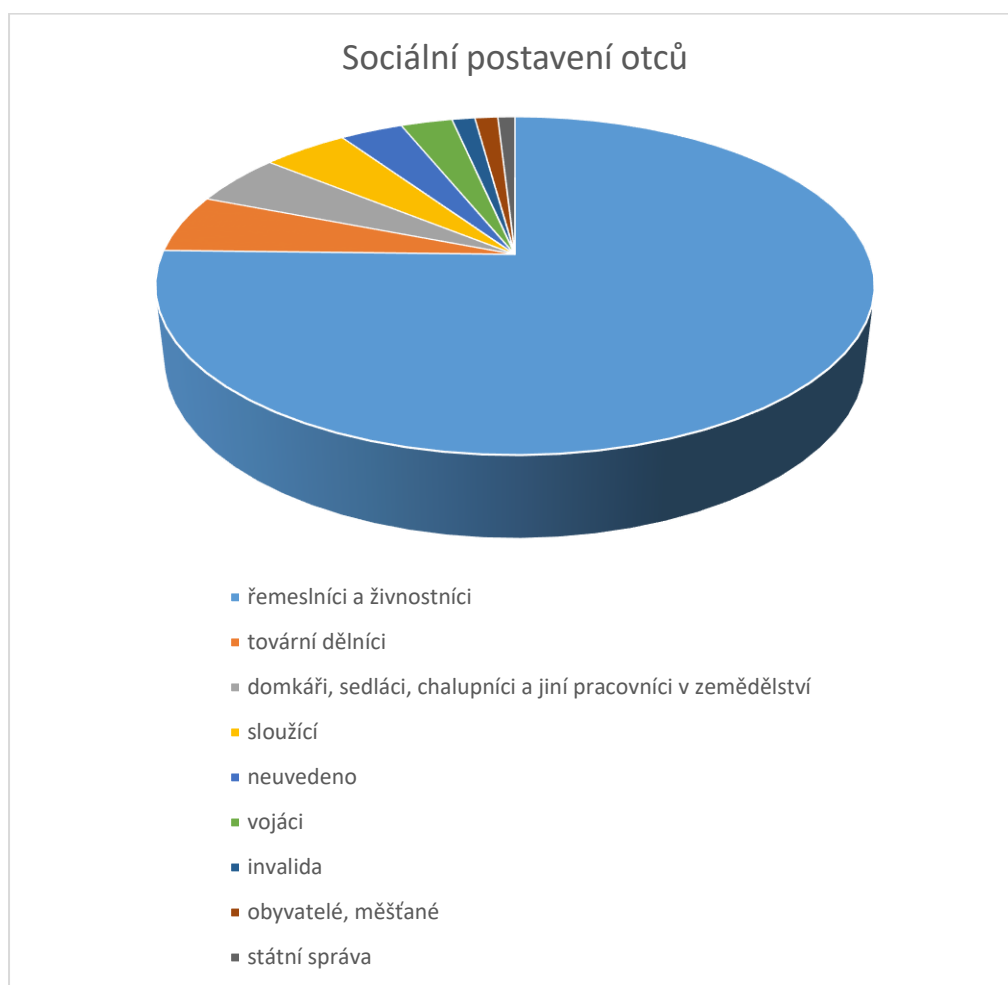
13.1 Sociální původ otců nemanželských dětí

V matrikách narozených byla dohledávána jména a sociální původ otců dětí, které se narodily s označením nemanželské. Dalším předmětem zkoumání bylo kdy, otcové a či vůbec dítě přijali za své. To bylo důležité při rozhodnutí, zda by dítě mohlo být mužův biologický potomek. V této podkapitole bude především zkoumáno, z jaké sociální vrstvy pocházeli otcové dětí zplozených mimo manželství. V matričních záznamech je u kolonky sociální postavení uvedeno povolání, které daný otec provozoval, tudíž se zde neobjevuje povolání jeho otce, jako tomu bylo na počátku století u matek.

Tabulka 19 Sociální postavení otců

	počet	%
řemeslníci a živnostníci	245	75,4 %
tovární dělníci	18	5,5 %
domkáři, sedláci, chalupníci a jiní pracovníci v zemědělství	16	4,9 %
sloužící	15	4,6 %
neuvedeno	11	3,4 %
vojáci	9	2,8 %
invalida	4	1,2 %
obyvatelé, měšťané	4	1,2 %
státní správa	3	0,9 %
celkem	325	100,0 %

Graf 4 Sociální postavení otců



Tabulka a graf jsou rozděleny do devíti kategorií. Tak jako tomu bylo i u sociálního původu matek značně v Hlinsku převažují *řemeslníci*. Na druhé příčce se vyskytují *tovární dělníci*. Skoro polovina z uvedených dělníků zplodila své mimomanželské dítě s tovární dělníci. Pod tento pojem jsou zahrnuti muži, kteří jsou v matrice uvedeni například jako *krejčí v továrně, barvíř v mechanické továrně, dílovedoucí v hedvábnické továrně* či *klasicky tovární dělník*.

Sociální vrstva *domkářů, sedláků a jiných pracovníků v zemědělství* se také objevila poměrně často. Jedním z bohatých sedláků byl Antonín Straka, který počal dítě s dcerou chalupníka Antonií Rintovou a o pár měsíců později ji pojal za svoji manželku.

Čtvrtá příčka v umístění patří lidem, kteří vykonávali jakousi službu, tedy *sloužící*. Zařazeni jsou do tohoto pojmu veškerí *čeledíni, pomocníci a tovaryši*. Například čeledíni se v evidenci vyskytli dvakrát. Byli to muži, kteří pracovali u sedláka a pomáhali mu s různými pracemi ohledně zemědělství, za odměnu mohl čeledín u sedláka bydlet a stravovat se u něj.

Bylo by možné, že čeledín mohl zplodit nemanželské dítě například se sedlákovou dcerou, když bydleli pod jednou střechou, v případě Hlinska tomu tak nebylo. Roku 1877 čeledín Antonín Hrstka zplodil nemanželské dítě s Antonií Malinskou, která byla dcerou tkalce. O pár měsíců později dítě legitimizoval, předpokládám tedy, že byl skutečně jeho biologický otec. Naopak v roce 1890 čeledín František Havelka legitimizoval dítě opět dcery tkalce Františky Laštůvkové, které se narodilo o šest let dříve. Zde už je to tedy sporné.

V 11 případech byla kolonka o sociálním postavení otců prázdná. Opět to mohlo být z důvodu nepozornosti faráře, nebo nedostatku informací o otci dítěte.

Mezi otci se objevuje i devět *vojáků*. Z nich tři jsou sice jmenovitě uvedeni v matrice, avšak nikdy dítě nepřijali za vlastní – tedy nebylo legitimizováno.

Dále byli v matrice evidováni *invalidé, obyvatelé a měšťané*. Poslední kolonka v umístění patří státní správě, kde evidují *berní adjunkty*, ti se objevují až na konci 19. století.

V Poličce je situace obdobná, první příčku též obsazují otcové řemeslníci, oproti Hlinsku se na druhém místě vyskytují domkáři a chalupníci. Dále měšťané, rolníci, pomocníci a tovaryši. Poslední skupinou jsou v Poličce zaměstnanci státní správy, což se shoduje i s Hlinskem.¹⁸⁴ Autorka však zkoumá opět pouze 50 let, nikoliv celé století.

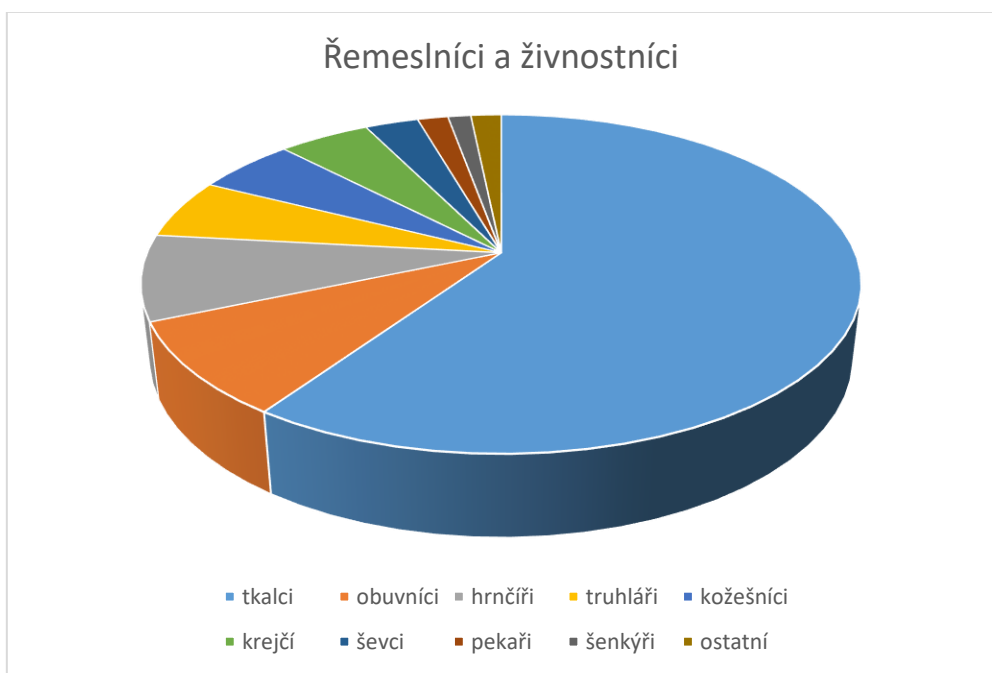
Vzhledem k tomu, že v Hlinsku bylo u otců nemanželských dětí zaznamenáno opět největší procento řemeslníků a živnostníků, bude stejně jako u matek, blíže rozvedeno jaká povolání byla evidována a následně zařazena do tohoto pojmu.

¹⁸⁴ CHADIMOVÁ, E. *Populační vývoj města Poličky v letech 1800-1909*. Diplomová práce (ved. prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.). Univerzita Pardubice, 2015 s. 94.

Tabulka 20 Řemeslníci a živnostníci

	počet	%
tkalci	146	59,6 %
obuvníci	22	9,0 %
hrnčíři	20	8,2 %
truhláři	14	5,7 %
kožešníci	13	5,3 %
krejčí	12	4,9 %
ševci	7	2,9 %
pekaři	4	1,6 %
šenkýři	3	1,2 %
ostatní	4	1,6 %
celkem	245	100 %

Graf 5 Sociální vrstva řemeslníků a živnostníků



Nadpoloviční většina (60 %) patří rozhodně tkalcům. Obuvníci, hrnčíři a truhláři se v záznamech vyskytovali také poměrně často. Hrnčířské povolání bylo v Hlinsku rozšířené, jelikož zde byl dostatek kvalitní hrnčířské hlíny. Dále se ve velkém počtu vyskytovali truhláři, kožešníci, krejčí ševci a podobně.

V příloženém grafu 5 a v tabulce 20 jsou zobrazena všechna povolání, která byla evidována a následně zařazena do kategorie *Řemeslníci a živnostníci*. Jmenovitě jsou uvedena v textu grafu a seřazena od nejpočetnějšího obsažení po nejnižší. V kategorii *ostatní* jsou zaznamenána řemesla, která se v evidenci objevila pouze v malém množství. Zde jsou zařazeni například *zámečníci, horníci a bednáři*.

14 OSUDY MATEK A NEMANŽELSKÝCH POTOMKŮ

Pro rekonstrukci osudů matek, které zplodily mimomanželského potomka, bylo zvoleno období, které je vyhovující čitelností a dostupností matrik. Pokusíme se vykreslit osudy tří vybraných matek a jeden osud potomka, který žil svůj život bez otce.

První životní příběh, který si zde nastíníme, se bude týkat Marie Akrmanové. Marie se narodila v Hlinsku na podzim roku 1825 do rodiny Jana a Anny Akrmanových. Jan Akrman se živil jako řezník v Hlinsku. Marii bylo 21 let, když otěhotněla. Roku 1846 přivádí na svět holčičku, která dostala jméno po babičce – Anna. Děvčátko se narodilo mimo svazek manželský. Uplynuly pouhé tři roky a Marie Akrmanová našla své dceři nového otce. Dne 20. února roku 1849 si Marie bere za manžela Josefa Dostála, podruha z Hlinska. Zdá se, že spolu žili spokojeným životem, neboť společně zplodili další tři potomky, Jan (1850), Marie (1853), Josef (1855). Píše se rok 1883 a manžel Marie umírá na sešlost věkem. O pouhý rok později odchází i Marie, v důsledku astmatického onemocnění (v matrice zemřelých uvedeno jako záducha).

Další osud, který zde bude vykreslen, patří ženě jménem Marie Tláskalová. Tato žena se narodila do úplné rodiny Tláskalových v červenci roku 1843. Její otec byl povoláním řezník, které pravděpodobně převzal po svém otci, který též vykonával toto řemeslo v Hlinsku. Její matka Antonie byla katolická dcera Josefa Dřevikovského. Marie v květnu roku 1863 porodila nemanželského syna Josefa. V té době jí bylo necelých 20 let. Marie sama dlouho nezůstala, už dva roky po narození nemanželského syna Josefa si dne 18. července v roce 1865 vzala jistého Václava Málka, krejčího z Hlinska. Václavovi bylo v době sňatku 23 let a Marii 21 let. Tento muž byl synek sedláka Josefa Málka z Krouny a opět pocházel z úplné rodiny. Rok po svatbě se jim 6. srpna 1866 narodila dcera Anna.

Další ženou, která počala mimomanželského potomka, byla Františka Ludvíková. Ta se narodila v září roku 1872 jako manželský potomek Františkovi a Marii Ludvíkovým. František Ludvík se živil jako rolník. Františka své první nemanželské dítě porodila v prosinci v roce 1895, když jí bylo 23 let. Chlapeček dostal jméno Josef. Další nemanželské dítě porodila v lednu roku 1899 opět chlapce jménem Antonín. Za 6 měsíců poté si vzala Josefa Dřevikovského, který je v matrice uvedený jako obchodník. V době sňatku bylo Františce 27 let a Josefu 32 let. Ten také obě děti následně zlegitimizoval. Je otázkou, zda jsou to Josefovi skuteční potomci, nebo zda je jen vyženil. Obě varianty jsou možné, ale je bohužel nemožné zjistit skutečnost. Je však poněkud zvláštní, že se Františka Ludvíková vdala tak brzy po porodu Antonína. Může se tedy jednat o to, že Františka s Josefem již nějakou dobu žila, jenom se

sezdali až po delší době. U těchto dvou osudů nebylo možné dohledat jejich další životní kroky. Vysvětlení může být takové, že ženy s rodinou odešly do jiného města, například za prací.

Jistě by bylo zajímavé doplnit výzkum i osudy nemanželských potomků, ale zde bylo hledání složitější. Přeci jen je vhodné zmínit případ Jana Akrmana, který se narodil jako potomek mimo svazek manželský Františce Akrmanové v srpnu roku 1858. Jeho matka byla svobodná a dcerou zedníka. Nebylo dohledáno, zda by Františka vstoupila do manželství, ale sám Jan měl ještě dva sourozence, sestru Františku (1860) a bratra Josefa (1864). Jan se stal kožešníkem a oženil se ve 23 letech za Annu, dceru Václava Adámka domkaře z Holetína. Tento osud bohužel končí tragicky. Jan umírá bezdětný rok po svatbě v zimě koncem roku 1882 na plicní onemocnění. Jeho žena Anna umírá v roce 1909 na nádor v žaludku.

15 ZÁVĚR

Cílem této práce bylo zmapovat počty narozených v dlouhém 19. století a především zaměřit se na mimomanželská početí v daném období v Hlinsku. Data byla získávána z matrik narozených, které jsou uloženy ve Státním oblastním archivu v Zámrsku, metodou anonymní excerptce dat.

Celkově se v Hlinsku v období let 1801–1906 živě narodilo 12 738, z toho 106 párů dvojčat. Ve vypracovaném výzkumu je evidována porodnost v Hlinsku, kde je patrné, jak velký vliv měly na přírůstek napoleonské války, epidemie a zvyšování sňatkového věku populace. Vše je shrnuto do grafu vývoje porodnosti se sedmiletým klouzavým průměrem.

Zvolená lokalita nebyla čistě katolického vyznání, tudíž byly studovány i sbory, kam mohli obyvatelé Hlinska odcházet. V práci je nastíněna i mimomanželská porodnost s ohledem na víru, není však možné vyvozovat hlubší závěry.

Ze zjištěných údajů o narození byla dále zkoumaná hrubá míra porodnosti a sezónní rozložení porodů. Veškeré zkoumání bylo v práci komparováno se zpracovanými lokalitami od jiných autorů a s celozemskými údaji. Dle výzkumu bylo zjištěno, že lidé v Hlinsku nedodržovali církevní nařízení ohledně sexuální zdrženlivosti. Porody byly vcelku rovnoměrně rozloženy do celého roku, avšak nejvíce potomků přicházelo na svět na počátku roku. Hlinsko navíc nebylo primárně zemědělskou oblastí, tudíž na život obyvatel neměly takový vliv cyklicky se opakující polní práce.

Hlavním předmětem zkoumání se staly nemanželské děti. V práci je evidován počet mimomanželských porodů a dále je zkoumáno, z jaké rodiny pocházeli potomci. Zejména se výzkum zaměřuje na jejich matky, z jakého pocházely sociálního původu a zda ony samy pocházely z mimomanželského svazku. Další částí studování se stala legitimizace, zjišťovalo se, zda vůbec legitimizace proběhla a pokud ano, bylo blíže zaměřeno na otce nemanželských potomků. Zde nás zajímalo jejich sociální postavení a doba, kdy dítěto legitimizovali. U zkoumaných matek i otců pochází nadpoloviční většina z rodin řemeslníků. Dále byla zkoumána konkrétní povolání otců a matek z nejpočetnější řemeslnické skupiny. U obou převažuje ve velké míře tkalcovství, což je nejvíce vyskytované řemeslo v Hlinsku.

Z výzkumu je patrné, že Hlinsko v oblasti počtu nemanželských dětí poměrně zaostávalo oproti celozemským údajům a porovnávaným lokalitám. Legitimizována byla pouze třetina dětí. Je však otázkou, zda nemanželské děti byly zplozeny pouze z krátkodobých vztahů, či se narodily do úplné rodiny, avšak sňatek jejich rodiče odkládali například z ekonomických důvodů.

V poslední části práci jsou vykresleny osudy vybraných svobodných matek a nemanželských dětí. Pomocí matrik narozených, oddaných a zemřelých jsou nastíněny jejich životní kroky a události.

Jelikož bylo časově náročné zmapovat nemanželská počtí, bakalářská práce není doplněna o celkový demografický vývoj Hlinska v 19. století. Určitě by bylo zajímavé studovat kromě porodnosti i sňatečnost, úmrtnost případně migraci obyvatel či kmotrovství.

Díky studování matrik narozených bylo zjištěno množství nemanželských potomků v Hlinsku, dále bylo zjištěno, z jaké sociální vrstvy tyto děti nejčastěji pocházely a v neposlední řadě proběhl pokus o nahlédnutí do mentalit a případně i osudů lidí v 19. století.

16 SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ, LITERATURY A INTERNETOVÝCH ZDROJŮ

16.1 Prameny

SOA Zámorsk, Fond Sbírká matrik východočeského kraje:

Farní úřad Hlinsko

Matrika narozených 1799–1815, inv. č. 2299, sign. 220, 348 fol., ukn 2299.

Matrika narozených 1815–1826, inv.č. 2300, sign. 221, 337 fol., ukn 2300.

Matrika narozených 1827–1836, inv.č. 2301, sign. 222, 392 fol., ukn 2301.

Matrika narozených 1836–1852, inv.č. 2302, sign. 223, 369 fol., ukn 2302.

Matrika narozených 1853–1864, inv.č. 2303, sign. 225, 252 fol., ukn 2303.

Matrika narozených 1864–1873, inv.č. 2304, sign. 6905, 240 fol., ukn 2304.

Matrika narozených 1874–1894, inv.č. 2305, sign. 3710, 525 fol., ukn 2305.

Matrika narozených 1894–1906, inv.č. 2306, sign. 6906, 399 fol., ukn 2306.

Matrika oddaných 1832–1853, inv.č. 2314, sign. 229, 359 fol., ukn 2314.

Matrika oddaných 1853–1884, inv.č. 2315, sign. 3711, 393 fol., ukn 2315.

Matrika oddaných 1885–1909, inv.č. 2316, sign. 6909, 437 fol., ukn 2316.

Matrika zemřelých 1870–1912, inv.č 2322, sign. 6910, 343 fol., ukn 2322.

Reformovaný český sbor Krouna

Matrika narozených, oddaných a zemřelých 1782–1827, inv.č. 11361, sign. 13-1, 244 fol., ukn 11361.

Matrika narozených 1823–1836, inv.č. 11363, sign. 13-3, 262 fol., ukn 11363.

Matrika narozených 1838–1848, inv.č. 11364, sign. 13-4, 200 fol., ukn 11364.

Matrika narozených 1848–1863, inv.č. 11365, sign. 13-5, 258 fol., ukn 11365.

Matrika narozených 1863–1880, inv.č. 11366, sign. 13-6, 415 fol., ukn 11366.

Matrika narozených 1880–1896, inv.č. 11367, sign. 13-7, 360 fol., ukn 11367.

Matrika narozených 1896–1908, inv.č. 11368, sign. 13-13, 298 fol., ukn 11368.

Luterský český sbor Krucemburk

Matrika narozených 1797–1830, inv.č. 11376, sign. 3-2, 68 fol., ukn 11376.

Matrika narozených 1831–1846, inv.č. 11377, sign. 3-3, 204 fol., ukn 11377.

Matrika narozených 1846–1859, inv.č. 11378, sign. 3-4, 134 fol., ukn 11378.

Matrika narozených 1859–1893, inv.č. 11379, sign. 3-5, 321 fol., ukn 11379.

Matrika narozených 1894–1920, inv.č. 11380, sign. 3-9, 225 fol., ukn 11380.

Reformovaný český sbor Raná

Matrika narozených 1871–1919, inv.č. 11459, sign. 6875, 381 fol., ukn 11459.

Reformovaný český sbor Svratouch

Matrika narozených 1815–1845, inv.č. 11477, sign. 17-2, 136 fol., ukn 11477.

Matrika narozených 1846–1870, inv.č. 11478, sign. 17-3, 220 fol., ukn 11478.

Matrika narozených 1870–1886, inv.č. 11479, sign. 17-4, 281 fol., ukn 11479.

Matrika narozených 1886–1901, inv.č. 11480, sign. 17-5, 298 fol., ukn 11480.

Použité byly digitalizované verze matrik. [cit. 22. 7. 2020]

URL:<https://vychodoceskearchivy.cz/zamrsk/files/2020/07/8700_Sbrika-matrik-Vychodoceskeho-kraje-1587-1949_NAD_190-stav-2020-07-20.pdf>.

16.2 Literatura

BULÍŘ, Karel. *Těhotenství, porod, šestinedělí*. Praha, 1903.

DOLEŽAL, Antonín. *Od babictví k porodnictví*. Praha, 2001. ISBN 80-246-0277-6.

FIALOVÁ, Ludmila. Změny ve vývoji plodnosti v českých zemích za demografické revoluce. In *Historická demografie 15*, 1991. ISSN 0323-0937.

FIALOVÁ, Ludmila – HORSKÁ, Pavla – MAUR, Eduard et. al. *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. Mladá Fronta, 1996. ISBN 80-204-0283-7.

FIALOVÁ, Ludmila – HORSKÁ, Pavla – MAUR, Eduard et. al. *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. Mladá Fronta, 1998. ISBN 80-204-0720-0.

FIALOVÁ, Ludmila. Sezónnost demografických událostí v českých zemích v 17. až 20. století. In *Demografie: revue pro výzkum populačního vývoje* 37, 1995. ISSN 0011-8265.

GOODY, Jack. *Proměny rodiny v evropské historii*. Praha: Lidové noviny, 2006. ISBN 80-7106-396-7.

GRULICH, Josef. „Slavnostní okamžiky“ – svatební a křestní obřad v období raného novověku. (Závěry tridentského koncilu a pražské synody ve světle jihočeských matričních zápisů z 2. poloviny 17. století) In *Historická demografie* 24, 2000. ISSN 0323-0937.

CHADIMOVÁ, Eliška. *Populační vývoj města Poličky v letech 1800–1909*. Diplomová práce (ved. prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.). Univerzita Pardubice, 2015.

CHADIMOVÁ Eliška. Nemanželské děti v Poličce ve druhé polovině 19. století. In *Historická demografie* 40, 2016, č. 2. ISSN 0323-0937.

JANDA, Jan. *Mladá matka*. Praha, 1875.

JIRÁSKOVÁ, Šárka. *Demografický vývoj farnosti Zdechovice v letech 1790–1899*. Diplomová práce (ved. prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.). Univerzita Pardubice, 2010.

KALIBOVÁ, Květa – PAVLÍK, Zdeněk. *Mnohojazyčný demografický slovník*. 2. vydání. Praha, 2005. ISBN 80-239-4864.

KÁRNÍKOVÁ, Ludmila. *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754-1914*. Praha, 1965.

KONEČNÝ, Stanislav – RŮŽIČKA, Jindřich. *Polička. Věnné město*. Argo, 2001. ISBN 80-7203-397-2.

LENDEROVÁ, Milena. *Dějiny každodennosti "dlouhého" 19. století*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2005. ISBN 80-7194-756-3.

LENDEROVÁ, Milena – RÝDL, Karel. *Radostné dětství?: dítě v Čechách devatenáctého století*. Praha: Paseka, 2006. ISBN 80-7185-647-9.

LENDEROVÁ, Milena a kol. *Ženy s kufříkem a nadějí: porodní báby a asistentky v českých zemích od poloviny 19. do poloviny 20. století*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2019. ISBN 978-80-246-4475-2.

LENDEROVÁ, Milena. – HANULÍK, Vladan. – TINKOVÁ, Daniela. (eds). *Dějiny těla: prameny, koncepty, historiografie*. Červený Kostelec, 2013. ISBN 978-80-7465-068-0.

LENDEROVÁ, Milena, et. al. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Vyd.1. Praha: NLN, Lidové noviny, 2009. Česká historie. ISBN 978-80-7106-988-1.

LENDEROVÁ, Milena. – JIRÁNEK, Tomáš. – MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti: Život v 19. století*. Praha, 2009. ISBN 978-80-246-1683-4.

MAŘÍKOVÁ, H. – PETRUSEK, M. – VODÁKOVÁ, A. *Demografie (nejen) pro demografy*. 2. vydání. Praha, 1998. ISBN 80-85850-30-3.

MAUR, Eduard. *Základy historické demografie*. 2. Vydání. Praha, 1983.

MAUR, Eduard. O počátcích a vývoji církevních matrik se zvláštním zřetelem k českým poměrům. In *Historická demografie 3*, Praha 1969. ISSN 032-0973.

MAUR, Eduard. Počátky demografického přechodu v Evropě. In RAKOVÁ, Svatava – LEQUESNE, Christian (ed.). *Jakou Evropu ohlašovala bitva u Slavkova? Sborník příspěvků ze stejnojmenné konference, která se konala u příležitosti dvoustého výročí bitvy u Slavkova*. Praha, 2006. ISBN 80-7286-097-6.

MELKESOVÁ, Miroslava. „Geografický horizont křtů v polovině 17. století na Chýnovsku. In *Historická demografie 30*, 2006. ISSN 0323-0937.

MELKESOVÁ, Miroslava. Církevní matriky českých zemích v pozornosti badatelů. In *Historická demografie 32*, 2008. ISSN 0323-0937.

MITTERAUER, Michael. *Ledige Mutter. Zur Geschichte illegitimer Geburten in Europa, München*, 1983.

NAVRÁTILOVÁ, Alexandra. *Narození a smrt v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2004. ISBN 80-7021-397.

NEKVAPIL, Ladislav. *Východočeští nekatolíci v době baroka a osvícenství: Chrudimský kraj v letech 1621-1781 = The non-catholics of Eastern Bohemia during the baroque and the*

enlightenment : the Chrudim region between the years 1621 and 1781. Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, 2015. ISBN 978-80-7395-936-4.

NEKVAPIL JIRÁSKOVÁ, Šárka. *Protoindustriální společnost: populační chování a životní strategie venkovského obyvatelstva severovýchodních Čech v 18. a 19. století*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2019. ISBN 978-80-7560-261-9.

PECHOVÁ, Anna. *Demografický vývoj farnosti Horní Jelení v 19. století*. Bakalářská práce (ved. Mgr. Šárka Nekvapil Jirásková). Univerzita Pardubice, 2016.

RATAJOVÁ, J. et. al. *Děti roditi jest Božské ovotce: gender a tělo v českojazyčné babické literatuře raného novověku*. Praha, 2013.

ROUBÍČEK, V. *Úvod do demografie*. Codex Bohemia, 1997. ISBN 80-85963-43-4.

RŮŽIČKOVÁ, Renata. *Inventář Archiv města Hlinsko*. Státní okresní archiv Chrudim, 2003. č. inv. 462. č. JAF 198.

RŮŽKOVÁ, J. – ŠKRABAL. J. *Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005*. Praha, 2006. ISBN 80-250-1310-3.

SCHELLE, Karel – SCHELLEOVÁ, Ilona. *Civilní kodexy 1811-1950-1964*. Brno, 1993. ISBN 80210-1077-0.

SKOŘEPOVÁ, M. Kmotrovství ve farnosti Nový Rychnov v 19. století. In *Historická demografie*, 42, 2018. ISSN 0323-0937.

ŠUBRTOVÁ, Alena. Kontracepce, aborty a infanticida v pramenech k předstatistickému období. In *Historická demografie*, 15, 1991. ISSN 0323-0937.

TINKOVÁ, DANIELA. Ilegitimita a „nová ekonomie života“ v osvícenské Habsburské monarchii. In *Historická Demografie* 27, 2003. ISBN 80-7330-037-0. ISSN 0323-0937.

TINKOVÁ, Daniela. *Tělo, věda, stát. Zrození porodnice v osvícenské Evropě*. Praha, 2010. ISBN 978-80-257-0223-9.

TINKOVÁ, Daniela. *Hřích, zločin a šílenství v čase odkouzlování světa*. Argo, 2004. ISBN 80-7203-565-7.

VELKOVÁ, Alice. *Krutá vrchnost, ubozí poddaní?: proměny venkovské rodiny a společnosti v 18. a první polovině 19. století na příkladu západočeského panství Štáhlavy*. Praha: Historický ústav, 2009. ISBN 978-80-7286-151-4.

VELKOVÁ, Alice. Nemanželské děti ve venkovské společnosti na přelomu 18. a 19. století. In JIRÁNEK, Tomáš (ed.) – KUBEŠ, Jiří (ed.). *Sborník vědeckých prací Univerzity Pardubice. Dítě a dětství napříč staletími: 2. Pardubické bienále. 4.-5. dubna 2002*. Pardubice, 2002. ISBN 80-7194-515-3. ISSN 1213-3485.

VELKOVÁ Alice. Unmarried mothers in pre-industrial Bohemian rural society - example of the Štřáhlavy domain 1741-1830. In *Historická demografie* 40, 2016, č. 2. ISSN 032-0937.

VONDRUŠKA, Vlastimil. *Intimní historie: od antiky až po baroko*. Brno, 2007. ISBN 978-80-243-2672-6.

VYŠÍN, Vojtěch. *Babictví, učebná kniha o porodnictví pro báby porodní*. Olomouc, 1888.

16.3 Internetové zdroje

Obyvatelstvo - roční časové řady. Český statistický úřad. Online, [cit. 23. 07. 2020].

URL:< https://www.czso.cz/csu/czso/obytelstvo_hu>.

Město Hlinsko oficiální webové stránky. *Historie města*. Online, [cit. 23. 07. 2020].

URL: < <http://www.hlinsko.cz/mesto/historie-mesta/> >.

Mapa: Mapa Hlinska na mapě III. vojenského mapování. Online, [cit. 30. 07. 2020].

URL:<https://archivnimapy.cuzk.cz/uazk/topo3v75/topo3v75_data/4056/4056_08_index.html>.

17 SEZNAM TABULEK A GRAFŮ

17.1 Seznam tabulek

Tabulka 1 Narozené děti v Hlinsku roku 1801-1906 s ohledem na pohlaví a víru.....	27
Tabulka 2 Hrubá míra porodnosti ve srovnání s celozemskými údaji	29
Tabulka 3 Hrubá míra porodnosti ve srovnání s farností Zdechovice	30
Tabulka 4 Hrubá míra porodnosti ve srovnání s Poličkou	31
Tabulka 5 Hrubá míra porodnosti ve srovnání s farností Horní Jelení	32
Tabulka 6 Sezónní rozložení porodů Hlinsko	33
Tabulka 7 Sezónní rozložení porodů Zdechovice 1790-1899	34
Tabulka 8 Sezónní rozložení porodů Polička 1800-1909	34
Tabulka 9 Sezónní rozložení porodů Horní Jelení 1800-1899.....	35
Tabulka 10 Nemanželské děti v Hlinsku.....	41
Tabulka 11 Nemanželské děti v Hlinsku s ohledem na víru	42
Tabulka 12 Srovnání nemanželských dětí s Poličkou a celozemskými údaji (v %).....	43
Tabulka 13 Rodinný stav matek nemanželských dětí	45
Tabulka 14 Původ matek nemanželských dětí	46
Tabulka 15 Sociální původ matek nemanželských dětí	47
Tabulka 16 Dcery řemeslníků a živnostníků.....	50
Tabulka 17 Legitimace nemanželských dětí	52
Tabulka 18 Počet zaznamenaných legitimizací (v %)	53
Tabulka 19 Sociální postavení otců	54
Tabulka 20 Řemeslníci a živnostníci	57

17.2 Seznam grafů

Graf 1 Vývoj počtu narozených se sedmiletým klouzavým průměrem.....	28
Graf 2 Sociální původ matek.....	47
Graf 3 Sociální vrstva dcer řemeslníků	51
Graf 4 Sociální postavení otců	55
Graf 5 Sociální vrstva řemeslníků a živnostníků	57

18 PŘÍLOHY

18.1 Seznam příloh

Příloha 1 Roční přírůstek obyvatelstva v Hlinsku v 19. století.....	71
Příloha 2 Hlinsko na mapě III. vojenského mapování (1875-1952)	74
Příloha 3 Dějepisná mapa okresu hlineckého – autor Josef Homolka, Hlinsko, 1897	75

Příloha 1 Roční přírůstek obyvatelstva v Hlinsku v 19. století

Rok	Počet narozených
1801	94
1802	102
1803	105
1804	103
1805	83
1806	71
1807	106
1808	98
1809	93
1810	91
1811	119
1812	120
1813	96
1814	104
1815	105
1816	110
1817	89
1818	112
1819	110
1820	125
1821	108
1822	103
1823	129
1824	95
1825	117
1826	104
1827	102
1828	104
1829	106
1830	118
1831	105
1832	113
1833	120
1834	110
1835	106
1836	103
1837	122
1838	114
1839	136
1840	114
1841	150
1842	145

1843	136
1844	132
1845	126
1846	123
1847	112
1848	77
1849	159
1850	126
1851	152
1852	121
1853	134
1854	124
1855	75
1856	112
1857	154
1858	132
1859	132
1860	137
1861	110
1862	147
1863	129
1864	138
1865	120
1866	143
1867	122
1868	128
1869	99
1870	129
1871	146
1872	144
1873	116
1874	125
1875	120
1876	124
1877	110
1878	120
1879	109
1880	114
1881	124
1882	119
1883	110
1884	101
1885	108
1886	114
1887	117
1888	131

1889	129
1890	106
1891	119
1892	124
1893	110
1894	124
1895	131
1896	152
1897	133
1898	135
1899	151
1900	155
1901	158
1902	149
1903	154
1904	151
1905	159
1906	157
celkem	12 738

Příloha 2 Hlinsko na mapě III. vojenského mapování (1875-1952)



19 RESUMÉ

This bachelor thesis deals with single mothers and illegitimate children in Hlinsko in the 19th century. Hlinsko is part of Chrudim district in Pardubice region. It can be found in the northern part of Bohemian-Moravian highlands.

In the research part of the thesis the method of anonymous data detection from civil registers of births in the years 1801–1906 in Hlinsko was used. This location and time scope was chosen because of convenient availability of these data in civil registers. Eight civil register books of births were used and also data from catholic groups which could be visited by Hlinsko residents at that time – Raná, Krouna, Krucemburk and Svratouch. All available data were drawn from civil registers of births stored in State regional archive in Zámrsk.

This bachelor thesis is divided into several chapters. The thesis introduction is followed by introduction to the literature and sources used. Further the thesis deals with the development of civil registers and history of the town of Hlinsko. The thesis also summarizes the important milestones for people, as for example the course of pregnancy, midwives, baptism and the period of first six weeks postpartum. The thesis aims to show how people in the 19th century perceived these situations.

In case of birth rate, which was the main source of the research, the thesis shows numbers of births and multiple births divided according to religion and child's sex. Above all it was examined whether the child was born into a marriage or not.

Another part of the thesis deals with the distribution of births according to season and with the gross birth rate, which is compared to the national data and to another author's theses.

The rest of the thesis focuses on illegitimate children – primarily on their numbers, social origin of their mothers and if the child was legitimized also on social origin of the father. In order to improve clarity all these data are arranged in charts and again compared to national data and another author's theses.

In the thesis conclusion the fate of chosen illegitimate children and single mothers is being reconstructed thanks to data from civil registers of births, marriages and deaths.

Registration of illegitimate conceptions was time consuming, that is why the thesis does not include overall demographic development of Hlinsko in the 19th century. It surely would be very interesting and beneficial to study also other demographic factors besides birth rate - for example marriages, deaths and also population migration.